

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA.



XIII. év.

1944. június 15.

6. szám.

Ára: 2.— pengő

TARTALOM

<p><i>Csuka Zoltán</i>: Búcsúszavak Prokopy Imréhez — — — — 241</p> <p><i>Fekete Lajos</i>: Nem szól nek róla (vers) — — — — 243</p> <p><i>Lukács György</i>: Prokopy Imre és a Revíziós Liga — — — — 244</p> <p><i>Csuka Zoltán</i>: Nyári éjszaka (vers) 245</p> <p><i>Czirák Imre</i>: Kilis (novella) — 246</p> <p><i>Dudás Kálmán</i>: Nyári csillagok alatt (vers) — — — — 248</p> <p><i>Becskeréki Szabó György</i>: Élmény, szerep, hivatás — — — — 249</p> <p><i>Holló Ernő</i>: Gulyás Pál — — 252</p> <p><i>Gulyás Pál</i> versei — — — — 253</p>	<p><i>Hódsághy Béla</i> versfordításai 256, 259</p> <p><i>Berényi János</i>: A szabadkai szé- kely pünkösöd — — — — 257</p> <p><i>Sz. Szigethy Vilmos</i>: A Nagyas- szony — — — — 260</p> <p><i>Vince András</i> versei — — 267, 272</p> <p><i>Fiala Endre</i>: A népközösség el- mélete — — — — 268</p> <p><i>Csordás Nagy Dezső</i>: Istenem, ne büntess (vers) — — — — 272</p> <p style="text-align: center;">BÁCSKAI KRÓNKA</p> <p><i>Romhányi Gyula</i>: Allaga Géza — 274</p> <p style="text-align: center;">KÖNYVEK — — — — 276</p>
--	---

Cimlapképtünk: A szabadkai székely ünnepség. A főszereplő *Gábor Aron* ágyuja mellett beszél a Ferenciek temploma előtt rendezett szabadtéri játékon. (Magyar Filmiroda.)

K A L A N G Y A

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzártá minden hó elején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herceg János, a Kalangya szerkesztője, Zombor, Városi könyvtár

Gépirásos kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem őrizük meg és nem adjuk vissza.
Minden cikkért szerzője felel

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

M. kir. postatakarékpénztári csekk számla: 54.897 sz.

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetéseket a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 20— pengő, jogi személyeknek 40— pengő. Egyes szám ára 2— pengő.

Búcsúszavak Prokopy Imréhez

A Szenteleky Kornél Irodalmi Társaság ügyvezető elnökének végültszességén elmondotta Csuka Zoltán, a Társaság ügyv. titkára.

A halállal sokszor találkozik az ember, manapság hősnék sem kell lenni ahhoz, hogy farkasszemet nézzünk vele, de igazi találkozásunk akkor történik, a léleg megdöbbenés akkor ragad torkon leginkább bennünket, ha olyan valaki koporsója előtt kell megállnunk, aki harcban és hitben, szeretetben és meggyőződésben, munkában és jelfogásban esztendőök hosszú során szinte egyéforroti velünk s mosi hiába nyújtjuk feléje kezünket, tiszta és férjias kézszorítását immáron soha többé nem érezhetjük. Égyetlen ember halálának híre így törkei be jegesebb, fájjobb és viharosabb kegyetlenséggel, így süvithet végig egész valónkon szélvészénél is hevesebben, mint tömegek szomorú pusztulását jelentő bármely híradás. Mi, akik a Kecskeméti utcai könyvsátor előtt az idén a mi szereteti Imre bátyánk nélkül álltunk, ezéri rendültünk meg egész bensőnkben, mikor egy váratlan telefonhívás bejelentette, hogy Szenteleky Társaságunk ügyvezető elnöke, a Láthatár körül csoportosuló férjiaik kisebbségtudományi munkaközösségének mindig fiatalos szívű nesztorja testben eltávozott e földi térek-ről s már csak lelke az, amely velünk van. Közöttünk él és marad is életünk jögytáig. Hiszen tudtuk, hogy súlyosan beteg, tudtuk, ő maga hangoztatta, hogy indulóban van erről az árnyékvilágról s mégis létova hitellességgel néztünk fel a napsugárban fürdő juniusi égre; nem, nem lehetséges, hogy egyedül maradtunk, nem lehet, hogy itthagyt bentnünkei.

A legutóbbi negyedszázadban, a Délvidék kisebbségi sorsának, küzdelmeinek hevében ismertük meg az ő nevét, szinte még surbankó korunkban s mikor mi az életbe kiléptünk, ő már túl

voli azokon a harcokon, amelyeknek tűzében jellemmé edződik a férjia, amikor elvállik, ki mit tanult annak lényegéből, amit kereszttyénségnek hívunk s kibben vált a célnál is erősebb hatalommá: ez a titokzatos valami, amiről ifjúko-



Prokopy Imre

runk iskolában a tanárok úgy nyilatkoztak, hogy igazi férjia csak az lehet, akiben tiszta és törhetetlen a jellem, az a jellem, amelynek példáit görög és római férjiaik cselekedetei nyújtottak: mély séges szeretet, amely bátorsággal ötvöződik, hideg és élesen megfontoló ész, amelyen a lélek melege fűt, nagylelkűség és krisztusi megbocsátás, amelynek semmi köze a gyűvasághoz, a megalkuvás-hoz, a nemzet és a haza szeretete, amely ha kell a vértanúságot is vállalja, de gyűlölködő és gyáva elnyomó más néppel szemben nem lesz soha, az igazság szenvedélyes keresése, amely nem téved el a fanatizmus útvesztőiben és látását nem ködösíti el az önzés, szent hevülés az örök Szépért és Jóért, amely nem fut délibábok és hamis ködképek árnyai után. Mi ezt kerestük azokban a férjiaik-

ban, akik előttünk jártak és itt a sír közeiségeinek megdöbbenő realitásában hűzelgés nélkül mondhatjuk el; Prokopy Imrében ezt a példaképet, ezt a jellemet találtuk s minél inkább megismertük őt az esztendők közös vállvetett munkájában, annál erősebben éreztük jellemének sziklaszilárd kibontakozását és útmutató hatalmát

Iffjúsága szép lelkesedéssel indult, azaz a lelkesedéssel, amely szinte törvénye minden iffjúságnak, de tüzének mély sége az esztendők egymásra halmozódásában tűnik ki igazán. Prokopy Imre, mikor Lausanneban diákoskodott, ennek az iffjú szent tűznek hajszolására zarándokolt el a turini remetéhez s ez a szent tűz készítette a patetikus mozdulatra, hogy távozáskor lehajoljon és megcsókolja a kezet, amely az ő saját szavai szerinti megmentette a magyarságot. Ha ez a tűz csak szalmaláng lett volna, a mozdulat is üres pátosz marad, de Prokopy Imre hetven éves korában is hitte vallotta ennek a fiú kezcsóknak tisztelt alázatosságát és életével is vállalta a hit következményeit. Prokopyt, a pedagógust egész életében ez a szent tűz fűtötte nemes szeretet a diákjai iránt, ez a szent tűz hevitette, hogy a század elején beálljon azok sorába, akik lehet, hogy ösztönös meglátással létesítették a Bács Bodrog-megyei irodalmi Társaságot. Ez a szent tűz gyújtotta bátorságát a harc tereken, s ugyanez a szent tűz hajszolta, mikor ezredének pénzét a hadifogság megpróbáltatásain keresztül is őrizte, mentette és végül is hazahozta. Ez a szent tűz égett benne, mikor szinte teljes kilátástalansággal dacolva, az idegen megszállás első idejében vállalta az elszakított megye főispánságát, nem hagyta el helyét, hanem ott maradt és ette az internáltság keserű kenyerét. Ez a szent tűz hajtotta, amikor a gyászos békekötés, a letaglózott nemzeti akarások idején ott volt a Magyar Párt megszervezőinek első sorában, vállalta a főtítkárság akkor igazán nem kifizetődő és szinte egészen reménytelen feladatát, szervezett, utazott, buzdított, soha egy

pillanara sem saját önös céljaira gondolva, de annál inkább mindvégig elszámolva az utolsó fillérrel is. Ez a szent tűz iratta véle cikkei sorozatát s mikor már lehetetlenné vált a helyzete, ez a szent tűz biztatta, hogy a harcot ideát, az ország fővárosában folytassa, lankadatlan reménykedéssel, kitartással és hittel abban, hogy a magyarság igazának meg kell érnie és a jóvátétel órájának el kell érkeznie. Ez a szent tűz sarkallta, hogy mindig és mindenhol ott legyen, ahol szaktudására, megfontolt és alapos véleményére szükség volt, a Revíziós Ligában ép úgy, mint a szakfolyóiratok egész sorában s ha kellett Gensben, ahol nem egyszer tett fontos szolgálatot nemzetének. És az a szent tűz volt az, amely figyeimét a délvidéki magyar irodalom küzdelemteljes éveiben ép úgy, mint később az írók felé fordította, hogy bennük az örök magyar szellem rokonlekeit lássa, melléjük álljon, biztassa, ösztökélje őket s ez a szent és örökké fiatal tűz volt az, amely a felszabadulás után a délvidéki magyar írók közé hozta, hogy velünk együtt alapozza meg azt a Társaságot, amelyet legalább fél évszázad előtt kellett volna a Délvidéken létesíteni. Ez a magyar szellem a maga külön sajátosságaival gyökeret tudjon verni saját pátriájában.

Mi a magyar? Hangzott fel az utóbbi években oly sokszor a kérdés a hazában s mi, délvidékiek szülőföldünk nemzeti-ségüeg tarka területén tán még többször kerültünk szembe ezzel a kérdéssel, mint másutt. A sok példa között az ő egyénisége volt a közelfekvő jelelt erre a kérdésre is; ő, a szepességi cipszer, életével és cselekedeteivel mutatott példát a jó magyarságra. Ez a magyarság egy belső bokor tűzéhez hasonló, mindig újraszűető, mégis mindig lényegében azonos örök lelki magyarság. Nemzetét, népét mindig mélyesen szerette s ezt a szeretetet nem a száján hordozta, hanem felbecsülte s csak most látjuk igazán, milyen mély bölcsesség volt ebben a felfogásában.

Alkja most eltűnik földi szemünk elől, elrejtí a sír, amely minden élet végén ott áll, ott tátong riasztó mélységével. De szelleme és cselekedetei, szerete- te és példaadása tovább fog élni közöt- tünk és át fog szállni nemzedékről-nem- zedékre, mindaddig, amíg egyetlen ma- gyar szó hangzik a magyar glóbuszon. Jéher izzással izzó, talán az égő csipke- A Szenteleky Társaság szent kötelessé- gének érzi, hogy első ügyvezető elnöke emlékéit ne csak megőrizze, hanem tag- jai alkotásaiban meg is örökítse, azok a magyar férfiak pedig, akik a magyar nemzetiségi kérdéssel foglalkoznak, ép úgy kötelességüknek érzik, hogy ennek

a hazának és a hazát alkotó nemzetnek legmélyebb igazságait minden tűzön és vízen átmentsék az el nem múló Aeterna Hungaria részére. S búcsúzóul nem tudunk jellemzőbb és igazabb igéket mondani koporsója fölött, mint Pál apostol megrendítő és az ő életére any- nyira alkalmazható szavait:

Ama nemes harcot megharcoltam, fu- tásomat elvégeztem, a hitet megtar- tottam,

Végezetre eltételezt nékem az igaz- ság koronája, melyet megdát nékem az Ur ama napon, az igaz Biró, nem- csak nékem pedig, hanem mindazok- nak is, akik vágyva várják az ő meg- jelenését.



NEM SZÓLNÉK RÓLA

(Barátaimnak)

*Szegény fiam, — akiről tudok, —
Zoltán fiam: már rég halott.
Nem szólnék róla, szótlan vinném
ezi az apai bánatot.*

*Nem szólnék róla... A sötét felhők
hadd, árnyékozzák a szívem.
Férji-szív ez, győz a halálon,
meg nem törheti semmi sem.*

*Éppen ezért nem szólnék róla
de mindgyakrabban kérditek
baráti szóval, vagy levélben:
Fekete Lajossal mi lett? ...*

*Ne féljeteK. A költő él még,
hangja a régi, nem hibás
és a sok éves némaság csak
a fájdalom volt, — semmi más.*

*A döbbenettől zárult ajkak
nagy némasága volt a csend,
amelybe szép halott fiamnak
olykor kimondott neve cseng.*

Fekete Lajos

Prokopy Imre és a Revíziós Liga

Prokopy Imrének, ennek a nagyműveltségű magyar hazafinak eredeti pályája a tanári pálya volt, a politikai pályára az első világháború válságos idejében lendült át, amidőn mint a délvidéki viszonyok kitűnő ismerőjét és népszerűtő férfiút Bács-Bodrog megye és Zombor város főispánjává hívták meg és egyúttal kormánybiztosi feladatokat ruháztak reá. Kitűnő választás volt főispánná tenni meg őt, mert egyfelől íző magyar hazafi volt, másfelől pedig a szerb és német nemzetiségek körében is általános tiszteletnek örvendett, mert a nemzetiségekkel szemben méltányos volt és a nemzetiségi törvényt nemcsak rendelkezéseiben tartotta meg és tartatta meg másokkal is, hanem annak szellemét a gyakorlati életben is Deák és Eötvös felfogása szerint értelmezte. Trianoni tragédiánk után nem maradt tétlen, hanem lelke mélyeig megrendülve a magyarsággal szemben elkövetett vérlázító igazságtalanságok miatt, azok sorába lépett, akik társadalmi téren a letiport nemzet talpraállításának gyakorlati munkájához láttak. Így vált vezető tényezővé a hazájukat vesztett délvidéki magyarok szervezeteiben, s így került a Magyar Revíziós Liga munkatáborába is.

A Magyar Revíziós Liga elnöki tanácsának közszeretében álló tagja volt, és az elnöki tanács tagjainak mindenkorra emlékeztetésben maradnak azok a mélyenszántó okfejtések, melyekkel ő az elnöki tanács értekezleteit gazdagította. Nemesak az elnöki tanács megállapodásaiban, határozataiban meghozatalában volt oroszlánrésze, hanem különösen nagyszabású irodalmi munkát fejtett ki a Liga külföldi lapjaiba frott szakkikkeiben.

A Magyar Revíziós Liga munkássága kezdetől fogva kettős irányban mozgott. Egyfelől arra törekedett, hogy itthon a csonkaországban ébrentartsa a lelkesedés tüztét, azt a törhetetlen akaratot, mely

Nagy-Magyarország helyreállítására irányul. Tevékenységének másik, mindenestre fontosabb része a külföld felvilágosítása és ezen az úton törekvés a világ közvéleményének Magyarország javára való kialakítására.

A világháború folyamán Magyarország ellen intézett propaganda hadjárat, melynek szellemi vezére a fürge és lelkiismeretlen Benes volt, sikerrel járt, mert a békekötéskor Magyarország agyonrágalmazottan, teljesen befeketítetten állott a világ közvéleménye előtt, mint olyan ország, mely a trianoni mostoha bánásmódra rászolgált, s melyet a trianoni büntető ítélet igazságosan sújtott. Ezt a világszerte elterjedt balhiedelmet kellett sarkaiból kiforgatni és a történelem és a való események megvilágításában helyreállítani a megrágalmazott Magyarország jó hírnevét. Nehéz feladat, mert a rágalmat könnyen elhiszik, az mint futótűz terjed tovább, a rágalomtól való megtisztítás útja azonban göröngyös és tövisekkel van tele, mert előbb a meggyökeresedett előítéleteket kell eloszlatni s csak azután következhetik soron az igazi felvilágosító és építő munka. A Magyar Revíziós Liga a fősúlyt arra helyezte, hogy az országok sorsának kialakítására befolyással bíró külföldi tényezők: a parlamentek tagjai, a sajtó munkásai, a tudósok és történészek, a kulturális és a hitélet vezetői, valamint a közgazdasági élet irányadó egyéniségei nyerjenek tárgyvilágos felvilágosítást a való helyzetről. Azt igyekezett elérni, hogy mindezek a tényezők megismerjék azt a sok hazugságot és félrevezetést, melyekkel annakidején az érdekelt politikusoknak sikerült kicsiarniok a kárhuzatos békediktátumokat. Hogy tanulmányozzák az ezeréves magyar történelmet, hogy megismerjék a Kárpátok medencéjének — a világ legtökéletesebb geográfiai és gazdasági egységének — földrajzi, történelmi, gazdasági és geopolitikai egyéniségét. Hogy a Dunavöl-

gyének népi elhelyezkedéséről világos képet nyerjenek és elfogulatlanságukban maguk győződjenek meg arról a vezető bívatásról és kötelességről, mely Magyar országnak, mint a Dunavölgy centrumának teszi feladatává a Dunavidék megszervezését. Mindezen irányadó szempontok alapos tanulmányozására és feldolgozására a Magyar Revíziós Liga a világ sok kiváló íróját és tudósát nyerte meg, akik saját tanulmányaik alapján Magyarország megismerésének és ezzel kapcsolatosan a revíziónak valóságos világirodalmát teremtették meg. Mint a Liga külföldi propagandájának igen lényeges tényezőjére, legyen szabad rámutatnom arra is, hogy a Liga négy idegennyelvű folyóiratot alapított (Donaukurier, Corrière del Danubio, Nouvelles Danubiennes, Danubian Review), melyek német, olasz, francia és angol nyelven állandóan szakecikkeket tartalmaznak a revízió köréből és szakszerű feldolgozásban feltárják az összes időszaki eseményeket a revízió, a kisebbségi kérdés, a lefegyverzési kérdés és más rokon problémák terén.

A Magyar Revíziós Ligának ebben a zajtalan munkájában, amelynek számottevő része van abban, hogy Magyaror-

szág jó hírneve a külföldön helyreállott és a revízió kérdésében konkrét eredményeket is lehetett elérni. — Prokopy Imre egyéniségét jellemző szívós kitartással működött közre. Nagy tudásának egész tárházát bocsájtotta a Liga rendelkezésére és különösen magas szinten mozgó szakecikkeivel megbecsülhetetlen szolgálatot tett a szent ügynek. Klaszszikusan kezelte írásaiban a magyar nyelvet, érvényre emelve annak minden szépségét, de könnyedén fogalmazott a világnyelveken és a hazai nemzetiségi nyelveken is. S nyelvtudásának mindenesetre jelentékeny része van abban, hogy műveltségét oly sokirányúvá tehetette és oly magas tudományos színvonalra emelhette. Közjogi és történelmi tudásának gazdagságát és hazai viszonyok gyakorlati ismeretét, különösen a Délvidék minden kérdésében való teljes tájékozottságát tükröztetik vissza a Liga külföldi közlönyeiben megjelent kitűnő szakecikkei, amelyekkel jelentékenyen hozzájárult a magyar igazságnak a külfölddel való megismertetése nagy munkájához.

Nemes emlékét a Liga kegyelettel őrzi.

Lukács György



NYÁRI ÉJSZAKA

*Hold száll az égen és nevet,
csillagok a csöndet terelik.
Boond világ; a csönd is csal,
az ég ágyúszót öklendezik.*

*Miní véres nyelv, torkolattü-
villan az égre, aztán visszahull,
mögötte újra fölmerül
a csiliagtenger változatlanul.*

*Fehér kis házunk föltekint,
abiakmellét bátran kitarja,
akárha vértanúként pribékje,
az örült világ előtt megállna.*

Csuka Zoltán

Némelyik szó olyan, hogy fölér más öttel is. Csak egy szó, de többet mond, mind némelyik kimban született bővített mondat. Csak egy szó, de van színe, dala, sulya, szinte tapintani lehet az érdességét, vagy a bársonyosságát. Némelyiktől sírni lehet, a másikon meg kacagni. Van olyan is, melynek hallatára megbénul az ember izma; fázósan összeborzad és ha nagyon belegondol: még nyög is egyet utána, amikor kimondja.

Ilyen borzogatós, nyögésre kényszerítő szó ez is: kilis.

Az uralosabbja kelésnek nevezi, a doktor furunkulusnak becézi, mintha ezzel a cifra szóval ki lehetne engesztelni, vagy uralosabbá szelidíteni. Csak kilis az, ha furunkulus is! Rendes, paraszti: az izmok közé gyökereződő, sok aínározást kívánó, sokszor örökös jelt hagyó, keserves, kínos kilis! Tisztul a vér! Azt mondták, attól van. Van rá ugyan orvosság az avas nyulhajtól a szappanos kovászig ezerféle, de jobbadán csak úgy megy, ahogy jött: magától. Megkinozza, megszurtyongatja, megnyögteti azt, akinek a bőre alá kívánkozott! Megkeneti magát óhájjal, teifeles vereshagymával, mézes, szappanos kovászszal, takargattatja magát különféle meleg borogatásokkal s amikor már megunta a sok jót, telesztta magát hült vérrrel s az ezzel járó keserves kinokkal, csunya piros színét még csunyább sárgára váltja és kidugia ocsmány fejét a megkínzott bőr alól. De bár kibujna mindenestől! De nem, mert mintha tiz keze, husz karmos lába lenne és mindegyikkel belekapaszzkodna a husba, ereibe, mintha visszakiváncozna ujra! Csoda-e, ha aztán a csunya vendég házigazdája, vagy még gyakrabban az ilyesmibe járatos szomszédasszony, komaszony erélyes és bütykös hüvelykujja nyomogatásával próbálja távozásra noszogatni a hivatlan vendég husba, idegbe kapaszkodó gyökerét is!

Nyög a házigazda, nyög a vendég, még a komaszony is nyög a bucsuzás könynyet sajtoló, fogat csikorgató pillanatában, de ha kint van — már mint a kilis gyökere — akkor ezek a disszonáns nyögések szinte feloldódnak a mezkönyvebűlés harmónikus, jóleső sóhajaiban.

Nagyon is jól tudom, hogy mindezt el lehetett volna mondani három kerek mondatban. Hiszen, ha csak pattanás lett volna!

Vagy azt sem bánom, ha kelés! De kilis volt azt a keserves nemióiat, amit Harmat Ferkó ott melengetett félreferdült nyakán édesanyja kockás parget fejendőjével! Kilis!! Vasárnap mult második hete már, hogy melengeti, kelesztgeti, átkozza, de hiába! Az ugy csinál, mintha nem kifelé, de befelé iparkodna. Mintha lelke volna! Csunya, átkozott, rossz lelke, mely tudja, hogy Harmat Ferkó és Meleg Zsófi között éppen most készül valami.

Igazság szerint nem is készül, mert a fiatalok közt már kész az ezveség. Szinte magától ment minden, olyan szépen, mint a vízfolyás, de most hogy mi ütött az öreg Melegbe: köti magát! Himel-há-mol, hol ebben, hol abban talál valami megátalkodni valót. Pedig tudhatni, mi a ba'a: emésztí a fősvénység, hogy lányáva, ki kell adni az anyia részét: azt a másié' láncot az ugarban. Ez fái neki! Ezér átkodik meg mindenen. Most pár napie még a Ferkó kilise is ok volt neki a kö-tözködésre. Hogy azt mondja: talán nem is rendes a vére ennek a gvereknek, azért nem akar elmulni a kilis a nyakáról.

Na több se kellett a legénynek! Beszélhetett neki Roza néni: a kereszt-anya, a kilis eddigi kezelője, hogy csak még egy kicsit várjon, hogy a frissen hozott óháj ma, vagy holnap biztosan megteszi a magáét. Ferencünk — amennyire a kilis engedte — megszegte a nyakát.

— Nem várok, a kirelaizumát! Menek a doktorhó! Oszt vágja, az anyia szerelmit!

Hát vágta is! Ahogy Ferkó mondja: csak úgy ropogott! Látni nem sokat látott, mert a nyaka csigolváián szurt bele a doktor, de hogy a gyökere mélyen lehetett, az biztos, mert még a hóna alatt is érezte a fájást. Még ez is kibírható, ez is elszivelhető lett volna, hanem, hogy másnap este még nyolc uj kilis támadt a nyakán, a he sem gyógyult seb körül, ez már több volt: kétségbeeitő!

— Hát ezé köllött magad a doktor keze alá adni? — motyogta némi elégtétel érzésével a kilis mellőzött eddigi kezelője: Roza néni, ki ujra kezelésbe vette meggyötört keresztfiát. Az meg szótlán megadással hajtotta busa fejét az öregaszony mütőasztalára: kékkötős ölébe és türte, hogy az aínározza, kenegesse,

nyomkorázza az öreg kilist is, meg azt a nyolc ujszülöttet is.

Még Roza néni is megsokalta.

— Hallod-e keresztfiam — szólta a hatodiknál fontoskodva — emmá mégis! Ez nem rendes, én csak ammondó vagyok! Mer, ha csak úgy magátu' termett volna, akkó már rég el is mut volna. Kitróbátam én is mindent, láhattad. A doktor keze alá adta magad. Még rosszabb lett. Igaz-e? Ebbü is látszik, hogy ez nem rendes kilis.

Itt suttogóra fogta hangját:

— Valaki megvrácskált téged!

Ferkó felkapta fejét hirtelen, de hogy a kilisek még hirtelenebbül visszanyomták, hát csak úgy, keresztanvia kék költőből kérdezte nyögve:

— Ki?!

— Ki...? Hát ki más, mint a Mária, a Bukor Pali anyja!

Az ám...! A Bukor Pali... — döbbsent rá Ferkó. Belegondolt keserves helyzetébe. Bukor Pali igen erősködik Zsófi körül. Igaz, Zsófi nem igen sziveli. Bár ugy mondta eddig... Vagy ki tudja? Két hét nagy idő, kivált, ha az egyiknek kilenc kilis a nyakán, a másiknak meg egy se. Hej a pilátusát! Attól a vén Bukornétól meg minden kitelik...!

Feltápaszkodott. Megvakarta fejét szétvetette lábát, úgy állt meg keresztanya előtt. Tekintetében nagy elszántság és még nagyobb kérdőjel fénve csillogott.

— No oszt most...? — nőgte ki a kérdést.

Roza néni fogatlan szája energikusan csücsörödött össze, amint teljes határozottsággal kipötyyentette:

— Viszavrácsáljuk!

— Vissza? — kérdezte a legény.

— Vissza! Vagy neki, vagy másnak!

— De hogy?

Roza néni savészinü szeme megüvegesedve nézett a mestergerendára. Mintha a végső sentencia kimondása előtt konziliomot tartott volna vele. Sovány szájaszélét még jobban összecücsörítette és megfelebbezhetetlenül kimondta:

— Hát semmi egyebet, keresztfiam, hanem kerijj elő egy kraicárt!

Ferenc engedelmesen vette elő a bugvellárist.

— No oszt most semmi egyebet, csak mindegyik kilist, aki a nvakadon van, háromszor karikázd be vele. Aztán kimész valamelyik sarokra, átmész a keresztuton, oszt mikó a közepére érsz, elhajtod a

kraicárt, oszt aszondod: ingvér kaptam pizér adom! Avvá vissza se nézz, csak eredj! Majd fölveszi valaki. A dízt is, a kilist is. Oszt le van! Ennyi az egész!

Annyi határozottság volt a hangjában, hogy Ferkó már belenyult a bugvellárisba. A legényesebb, új ötkraicárost kaparászta elő.

— Így majd biztosabban fölveszik! — mondta és azonnálód neki kezdett a karikázásnak, ami nem ment minden szisszenés nélkül. Ha belegondolunk, bajos is visszakézből karikákat rajzolgatni holmi buta pénzdarabbal az embeinek a saját tulajdon tarkójára! Bizony, ha az ötkraicáros rá-rátévedt valamelyik köllökilisre holmi kisebbfajta káromkodás is kibugygyant a legény száján. De aztán elkészült a karikázással is. A finom óhái-szeletkékel bekanyarított kilisek teteiébe vászonkendő került, annak teteiébe a parget fejkendő, a keserves gondolatokkal telegyömösölt koponya hegvébe a bárányszőcsőke s már ment is a legény.

Alig három ház volt a sarok. Közélben sehol egy lélek. Vagy nyolc lépés csak a szemközti sarok. A keresztut közepe táján lehetett, amikor kicsusztatta a kezétől maga mellé az ötkraicárost.

— Ingvér kaptam, pizér adom...! — dörmögte és meghosszabította lépéseit hogy minél hamarább a másik sarokra érjen.

Hogy hirtelenjében befordult, majd összeütközött az apósielőttel: az öreg Meleggel. A Bukor Palival ballagtak.

— No! — hököltek vissza. — Hát te?

— Hát ehen e! — szólta a legény s odabökött a sipkáiához.

— Hát hogy vagy? — szólta az öreg.

— Megvagyok.

— Hát a kilisek? Szaporonnak-e? — csipkelődött Pali.

Az öreg legény tarkójára nézett, meg sem várta a feleletet, úgy folytatta:

— Nem jóbul van ez, hékám!

Azzal megindult lassan, tempósan. Ugy hogy a legény is megértse, miszerint beszélni akar vele. Megindultak visszafelé.

— Mer a kilis gyühet rosszbul is! Reguta-koromba a káplárunk is édd így járt!

A legény éppen felelni akart, amikor az átjárón előtte lépegető öreg hirtelen megállt.

— Nene, egy ötkraicáros! — mondta.

Bukor Pali is észrevette, hirtelen lehajolt s átadta az öregnek. Az nevetve elfogadta.

A legény belepirult, mikor meglátta. Aztán meg, mintha bátorságot merített volna abból, amit látott, nagy meggyőződéssel mondta:

— Olyan a kilis is, akár a piz. Gyün is, mén is. Egyik elveszeiti, a másik megtanálja. Attul még lehet rendes valaki!

Ebben az utolsó mondatban volt egy kis kihívás is. Megérezte az öreg is.

— Nono! — mondta, miközben tagadhatatlan örömmel fogdosgatta, tapogatta a talált pénzdarabot.

A sarki bolt ajtaja elé értek. Az öreg megállt.

— Hallod-e mondta a legénynek! — Hozhatnál nekem ezé a talált pizé egy katulya masinát.

Már nyujtotta is a pénzt.

Ferkó ijedten kapta vissza a két a feije nyujtott pénzdarab elől.

— Nene — mentegetődzött — hát begyühet kend is, mert ugy hallom, trafikot kapott tennap. Hátha juttat egy pakli dohányt megest.

Beléptek. Trafik nem volt. Az öreg Meleg azért a tizfillérest odahaitotta a pultra.

— Egy katulya gyufát adion akkó!

A legény egy pengőst tett le és egy tucat cigarettapapirt kért. A boltos kiszolgáltá őket s ahogy a pengősből visszaadott, az öreg Melegtől kapott ötkrajcáróst is odaseperte a legénynek visszajáró aprópénz közé.

Ferkó ijedten kapargatta el mellőle a többi.

— Az ám! — szólt — ezé az ötkrajcárosért meg adion nekem is egy katulya gyufát! Majd elfelejtettem...!

És borzadással nézett az árván fénylő pénzdarabra, mikor a boltos beseperte a többi közé.

Mintha megszűnt volna az egész varázslat, hogy nem látta többé. Az öreg Meleg már indult kifelé. Nyomában a két legény. Meleg Jóska kihizott tarkója úgy dagadt ki az ingnyakból, mint a szakajtóból a kenyérfészta. Ferkó, hogy utánalépett, szinte közelebbhailt és szeme körül mosolyba szaladtak a ráncok, amint maga elé képzelte azt a keserves, kinos kilist, ami biztos bizonyos, hogy az ötkrajcáros segítségével mégis csak gyökeret ver Meleg Jóska nyakán. Vagy ha ott nem, hát a Bukor Palién. Vagy mind a kettőén!

Nevetve és hités hittel mondta nekik, mikor elváltak.

— Mer hajja kend, a kilisnek bajos parancsolni! Ha akar gyün, ha akar mén, egye el a nehésség a tüvit! Mán nekem is mulóban van. Tülem mán mén! A nyavaja tudja, kibe csimpaszkodik maid bele!

Hogy kezet fogtak, annvit mondott még bucsuzóul hetykén, magabiztosan:

— A Zsófit meg tisztölöm.



NYÁRI CSILLAGOK ALATT

*Kánikulában fent, ahol
madarak álmába karol
a széna és csend illata,
hol az ég kelyhe nyil maga,
a szénakazal teteién
aludtunk, én meg az öcsém.*

*A tanya apró neszei
— szőrünkre sok lomb szűrte ki —
mintha föld alól rémléne
valami vándorló zene,
mintha egy elmerült világ
zizegne ködkürtlein át...*

*A kut rosszat álmodhatott,
zörrent a lán., csobban nagyoi,
s nem földi hang volt, oly csodás,
még ha egy tehén-szuszogás,
löhorkandás, vagy bődülés
verte is kazalunk szűgyét.*

*Fölöttünk íák harangjai,
ha csendbe voltunk, hallani
lehetett pici szívüket,
hogy lüktetett a mély, süket
nyári éj bársonva alatt:
alvó lészkek és madarak.*

*S fönt a mélykék közökön,
mint tulvilági küszöbön,
vitte kottlós a sok csibét,
aranyból voltak a pihék.
Féltem, ha kinyújtja kezét,
a hold-kottlós még belecsip!*

*De nem sikított az öcsém.
Mire az álom ért fölém.
ő rendre rég elülteté
nagy kosárba, éjjel felé,
a kottlóst meg a sok csibét.
A kosár álom, semmiség.*

(Kishegyes, 1943. őszén.)

Dudás Kálmán.

Élmény, szerep, hivatás *)

A felismerés — politikust teremt, az élmény — művészt.

A domremyi pásztorlányka, az orleansi szűz, égi hang szavára indul el VII. Károlyhoz, hogy az ő táborában küzdjön Franciaország függetlenségéért és önállóságáért. Elhatározása, a feladat felismeréséből született és életművében — a megszállottak fanatikus hite mellett is — nagy szerepe volt az akarat erőnek és egy magasabb hivatásérzetnek.

Az égi intelem csak a kezdet lendítő erejét adhatta meg.

Petrarca megpillantia Laurát és az élmény a világirodalom legszebb művét adományozza a halhatatlanságnak. Az élmény vizuális volt és lefordítva a vers formanyelvére, a legnehezebb és legtökeletesebb műfajt, a szonettkoszort eredményezte.

Méddig hevitette az élmény az író az alkotásban s mikor lépett fel az öncélú teremtésvágy — alkotni magáért az alkotásért — alkotni a formák és szavak finom és nemes játékáért?

A külső forma és a belső tartalom ritkán lesznek alkotóiuk áruelőiává. A nagy művész, az élmény felidézésében, a közvetlenség és természetesség elhittetésével téveszti meg a szemlélőt. A valóságérzetét kelti az alkotás, holott kevesebb köze van a valósághoz, mint a művész benső éniéhez.

Az élmény pillanatában az alkotás már elindul az úrateremtés felé és amidőn a műhöz érkezik, már a művész hangja szól hozzánk.

A művész kezevonása ott van a derűs égbolton és alkotóképzelete tájakat, embereket, szelleme pedig életet, helyzeteket és fordulatokat teremt.

A politikust a felismerés érzése támasztja fel — az élmény teremt a művészt.

Magasabbrendű érzések ezek, amelyek öntudatrajuttatása szerepre kötelezi hordozóikat.

A politikus vagy a művész csak úgy válik szerepének hordozójává és betöl-

tőjévé, ha a kezdet indító lendületét állandóan fokozni tudja.

Az állandó erő kifejtés, az alkotásból származó idegfeszültség, szerepéből támadt felelősségérzet, megtartja a politikust és a művészt és új feladatok felé, új szerepek betöltésére kényszeríti az alkotó szellemet.

*

Élmény sorozott be az alkotók közé. Talán nem is volt nagy élmény, csupán az idő nagyította fel jelentőségét. Azonban élmény volt és éveken át foglalkoztatott.

Hat éves lehettem és labdát szedtem a csökligeti tenispályán.

Péke volt, jólét, augusztus.

Este kilenc óra lehetett.

A bronzszínű és fehér sávos tenispálya árva volt, kihalt, csupán néhány labdaszedő társammal locsolgattam a pályát és vödörökben cipeltem a vizet a Begáról.

A közösök kaszárnyáiból takarodót fujtak és a föld, párás, meleg lélegzettel pihegett. A fák faradtan lógatták karjukat és a sűrű homály óvatosan lopakodott az ágak közé.

A levegőben vaksi denevérek röpködtek titokzatosan és céltalanul.

A környékbeli villák terraszán vilány égett, vacsorazaj és beszélgetés hallatszott.

Tücskök ciripeltek álmosítóan és távolról, elmosódva egyhangú békazene hangzott.

Az ég tiszta volt s mint a csillag ezüstpénz, a hold ragyogott ki a dus és sötét lombu fák közül.

Álltam a pálya közepén, mellettem egy vödör begavizzal és vártam a sort, hogy azt belédöntsem a rózsás bádoggannába. Álltam, néztem a holdat, az eget, a sötét fákat és éreztem, hogy mindez szép, gyönyörű és elfogott valami meleg, gyerekes áhítattal.

Talán a végtelenség érzetével találkoztam, talán a természet harmóniájának meleg szava csendült meg először bennem?

Nem tudom.

Élményem lett. Első nagy élményem. Egy törekvés született az élményből.

* Elhangzott a Nagybecskerekén tartott Bánáti magyar irodalmi esten — 1944. február 17-én.

Visszaadni azt valamilyen formában, alakban. Felidézni a maga valóságában. Majdnem husz éven keresztül hurcoltam magammal ezt a törekvést, mint valami nehéz terhet.

Amikor úgy éreztem, hogy már-már megragadtam a lényegét és kifejeztem azt a művészet eszközeivel — kisiklott a kezeim közül. Hangulatraiz lett belőle, dőcögő vers, giccses vízfestmény.

De soha nem az, amit akkor éreztem. Nem találtam sehol a végtelenség érzését.

Időközben rájöttem arra, hogy a művészet célja nem lehet az, hogy felidézzék a maga valóságában az első, a primer érzést, hanem jóval több: új érzést, új gondolatot, új szépségeket hivatott teremteni.

Az élménynek csupán annyi köze van a műhöz, hogy az élmény inspirál, megindítja az érzés és gondolatláncolatot az alkotóban és nyers anyagot ad a műhöz.

Nem maga a mű és csak annyi köze van hozzá, mint a bábasszonynak az újszülötthöz: a világrajövetelt segíti elő.

*

Festő lettem s ezt a gyerekkori hajtamat bizonyos művészi igénnyel és elgondolással üzttem. Kezdetben, az alkotás primitív örömei elégitettek ki. A kép hasonlított, tökéletes másolata volt a természetnek. A naturalista korszakom volt ez és művészi fejlődésem követte a modern művészet majdnem teljes lázgörbjét.

Először az anyag szabadult meg bilincseitől, külön életet élt és ugyszólván elfojtotta a belső mondanivalót.

Nem az volt fontos, hogy mit fest az ember, hanem az, hogyan festi meg?

Szineimben elindultam a világosság felé. Megutáltam a fekete, sűrke és barna »moslékszíneket«, mert úgy láttam, hogy ezek a színek a képet unalmassá, fáradtá és fakóvá teszik. A természetben sem találtam meg ezeket a színeket.

A fejlődés, a tiszta színek használatig vezetett.

Nem kevertem a színeket, hanem azokat úgy használtam, ahogyan előállították. Témáimat úgy választottam meg, hogy alkalmazni tudjam színskálámat.

Van Gogh, Gauguin voltak vezetőim ebben az időben és semmit sem vettem meg jobban az akadémista irányzatnál. Később Matisse érdekelt és Picasso.

Képeimben egyre több lett a gondo-

lati elem. Nem vittem irodalmat a festészetbe, mert megtanultam distingválni, de a tudatosan ösztönös alkotások sohasem nélkülözik a gondolati tartalmat.

Merev szemekkel bámultam a művészet mélységei felé.

Az ábrázolás igazságát kutattam: a szín, a vonal, a forma törvényeinek alkalmazása érdekelt és a megjelenítés momentumainak állhatatos figyelője lettem.

A művészet gondolkodót nevelt belőlem.

Itt már egyedül voltam. Környezetem nem értett meg. Problémáim és érdeklődési köröm kívül esett az övéken.

Művész voltam, a megnemértettek fajtájából.

A magárahagyottság nem tört le.

Nem vagyok érzékeny lélek, aki az első kapott ütés után meglapul és visszabujik csigaházába. Nem vagyok menekülő és megalkuvó művészti pus. Tudok alkotni, harcolni és megtudom védeni a magam igazát.

Körülnéztem. A fiatal délvidéki művészek közül nem egy rokonlélekre találtam, aki éppen úgy vergődött a megnemértettség szűzi mélységű vizeiben, mint jómagam.

Tudtam, hogy a hiba nem bennünk van, mert amit alkotunk, az becsületés és őszinte művészi munka.

Nem voltam annyira egvoldalu, hogy ezért a megnemértettséért a környezetet hibáztassam. Tény, hogy közönségünk művészi nevelése hiányos és mindaddig, amíg ezen mi magunk nem segítünk, nem igyekszünk öneireünkből javítani a helyzetet — nem leereszkedéssel és művészeti nézeteink sutbadobása által, hanem a közönség magunkhoz való emelésével — itt művészeti élet nem lesz és nincs sok keresni valónk ezen a tájon.

Egy elhatározás ért meg bennem. Közvetítő lenni a közönség és a művészek között.

Nevelni a közönséget és egvengetni a művész utját az elismerés és méltányolás felé.

Szolgálni a művészetet önzetlenül, lemondással és harcolni a művészet igazáért szóval, írással és alkotásokkal.

A szerep önkéntelenül kínálkozott: képzőművészeti kritikus lettem.

*

Ugy voltam az írással, mint a szerelemmel.

Messziről figyeltem jóideig és csak titokban írtam. Tudtam, hogy az írásra is meg kell érní éppen úgy, mint a szerelemre és senkit sem vetek meg úgy, mint a nagyképű dilettáns, aki a nyomdafesték kedvéért ír és élethivatásának tartja, hogy az újságok és folyóiratok hasábjait ellássa vérszegény agyszüleményeivel. Minden igyekezete ebben merül ki és így, ideje sem marad egy belső fejlődésre és érése-re.

Művészi törekvése nincs és nem is lehet, hisz még nem feilódhetett ki öntudata, művészi nézete sem. Hosszu évek múltán is kezdő marad és műkedvelő. Legfeljebb több gyakorlattal veti papírra sorait, de a kubikos és a földmunkás is munka közben jön rá mesterségének apró fogásaira...

A dilettáns a szerelmes kamaszra hasonlít, aki a szerelme tárgyát mindig egy nálá jóval idősebb nőben találja meg, de aki elérhetetlen és akivel, ha beszélnie kellene, csak dadogna és kielégíteni is csupán nyálás és erőltet próbálkozásokkal tudná. Pedig legbelül érzi és tudja a nő kívánalmait, vagy legalábbis megsejti, mint ahogyan a dilettáns is olykor belepillant a művészet mélységeibe, vagy úgy gondolja, hogy bepillantott.

Egyoldalúsága is elősegíti, hogy megmaradjon dilettánsnak.

A dilettáns — dilettánsok mértékével mérí teljesítményeit. Közvetlen környezete, ha szellemileg alacsonyabb fokon áll — elismeri őt és a műkedvelőt elvakítja a nyáj bámész és csodálkozó tekintete. Hiányzik, ha nem érzi magán a neki kijáró tiszteletteljes pillantásokat és olyankor szükségesnek látja azokat provokálni, mesterségesen előidézni. Zseni dózokat vesz fel és feltűnő jelekkel igyekszik magára vonni a világ figyelmét.

Ez a feltűnési vágy nemcsak külsőségekben merül ki, nemcsak öltözködése és viselkedése lesz együgyű és neveléses, hanem művei is.

Már olyan távol áll az alkotóművész életérzésétől és valódi hivatásától, hogy a legnagyobb igyekezet és buzgóság sem vezetheti őt vissza az igazi művészethez.

Élete és akarása nem egyéb, mint meddő, unalmas és léleknélküli széalalom harc.

*

Szerem a kritikuse volt.

Amikor eddig érkeztem, már volt mondanivalóm, voltak meglátásaim és voltak

igényeim önmagammal szemben. Írásaim mindig bizonyos mondanivaló alapián készültek és írás közben ritkán kalandoztam el.

A kritikairás fegyelmet, szigorú, világos szerkezetet kíván.

A művészet a kritikához vezetett — a kritika a közönséghez.

Vagy továbbmegyek — a néphez és a tájhoz.

A művészet úgyve nálunk, néhány művész, néhány író, egy-két gyűjtő és műélvező magánügye.

A magyar nép széles rétegei igen távol áll a művésztől és legfeljebb, ha öntudatlanul megsejti a művészi mondanivaló magiát, lényegét.

A művészi alkotás ritkán szül benne alkotás és cselekvésvágyat.

A művészet és a kritika szerepe a mi tájunkon kettős: nevelni és öntudatosítani. Ez a kettős feladat, ha bizonyos következményeket is támaszt az alkotóval szemben, megóvja őt a felelőtlen kilengésektől.

Az alkotóművész már szükségszerűen merül el a táj és a nép problémáinak vizsgálatába. Innen meríti témáit, ennek a tájnak és népnek életét figyelve művészetében sommásan és hiánytalanul csillanak fel mindazok a jelenségek, melyeket figyelő szeme észrevett, mely benne élménnyé vált és melyeket kifejezni: művészi, emberi és magyar hivatása.

Már nem a pillanatnak alkot, már nem a szavak pusztá játéka érdekli. A táj és a nép szólal meg benne és hangja a magyar lélek szava, egy magyar közösségé.

A közösség igazait magáévá teszi, önmagáéna érzi és szava embereket, sorokat és tájakat formálhat.

Itt már nem szerepe diktátia magatartását, hanem a hivatás.

Most már nem alkudhat meg sorsával: vállalnia kell a harcot, a megpróbáltatásokat, ha élete árán is.

*

Az élmény művészt faragott belőlem.

A csókligetí teniszpályán született élmény a végtelenség és a harmónia érzetét plántálták el belém. A művészet gondolkodót és kritikust nevelt belőlem, hogy eljuthassak hivatásom felismeréséig és népem, tájam szolgálatába álljak.

Ma egyetlen hivatásom van: a művészet örök nyelven megszólaltatni a magyar nép és a szülőföld hangját.

Becskereki Szabó György.

Gulyás Pál

Néhány nap előtt pársoros hírben közölte a napisajtó, hogy Gulyás Pál költő Debrecenben elhunyt. Talán egy évtizede, hogy Gulyás Pál első verseivel jelentkezett a magyar lapok hasábjain s most már a haláláról számolunk be. Azóta Gulyás egyik legismertebb tagja lett a magyar népi íróknak. Már első versei is a Napkelet hasábjain azt bizonyították, hogy jelentkezése nagy nyeresége irodalmunknak s sokáig maradandó értéket fog képviselni.

Élete nagyban hasonlít a székelység költőjének, Tompa Lászlónak életéhez. Ő is vidéken élő póéta. Ez az élethelyzet nyomja rá bélyegét minden egyes versére s egyúttal azt is elmondhatjuk, hogy előnyösen. Debrecenben indult el és ott is maradt most elkövetkezett haláláig ebben a nagy és gazdag városban.

Ha a költészetét áttekintjük, azonnal látjuk, hogy Csokonai Vitéz Mihály, az egykori nagy debreceni póéta mennyire átitatta Gulyás Pál lelkét. Sorai csak olyan finom lisztasággal vetődnek papírra, akárcsak egy-egy Csokonai-vers, természetesen anélkül, hogy az újkori költőt utódjának, vagy akárcsak utánzójának is mondhatjuk. Mert Gulyás Pál, ha nem is hozott új formát, hozta derűs lelkét, amely egész költészetén végigvonul. Benne is meg van, — akárcsak Csokonaiban, — a hatalmas tréfálkozó kedv, amely egészen sajátossá teszi költészetét irodalmunkban. Vannak, akik azt mondják: hogyan is lehet a vidéki élet egyformaságaiban nyugalomban kibontakozni és helyet szerezni egy nemzet irodalmának életében? Gulyás Pál egyike azoknak, akik megmutatták, hogy igenis lehet. Csak erő és tehetség kell hozzá!

Hiszen a vidéki élet minden egyes apró megnyilvánulása, részlete arra vár, hogy lírába öltöztessék, hogy vers legyen belőle. És a vidéki élet meglehetősen széles területen él. Egy város az egész népnek az életét fűkrözi vissza, annak a népnek életét, amely az állam ke-

retén belül épül tömbbé. Ez hozza magával, hogy Gulyás Pál ez a nagyértékű költő szélesen lát, szinte az egész ország lelkével él, benne örül, benne viaskodik. Kisebbség, vagy nagyobb fonákságokat rajzoljon bár meg egy-egy versében, érezzük, hogy mélyen és teljesen együtt él ezzel a néppel s ezzel együtt dobog a szíve. Benne is meg van az a lázadó kemény és minden igazságért kiálló bátor



Gulyás Pál

hang, amely Erdélyi József vagy Sinka István költészetében él. Néha egészen időszerű helyhez kötött meglátásokat tükröz vissza soraiban, de ezekben a sokszor teljesen személyi érzésekben is nagy lélek él és virágzik, úgyhogy az egészet adja. Sokat hadakozott önmagával, az őt körüláramló élet kisebb-nagyobb fonákságaival. Ám ezekben a hadakozásokban egy széles közösség lelke viaskodott ezerféle kérdéssel s ez ami Gulyás Pált naggyá tette és maradandónak avatta a magyar költészet virágzásában.

Holló Ernő

Az utolsó ige

Irtó : Gulyás Pál

Megyek az esti utcán. Egy csillag sem
[ragyog.
Hová lettek, mondjátok, a szent Apostolok?
Az apostolok fölött fü nő és zöld moha.
Ó, régen volt a test már a lélek temploma!

*

Eekopogtam egy szobába
és nem volt ott senki. senki!
Ugy nyílt rám, mint egy koporsó,
melyből a sötétség cseng. ki.
Kinek kopogok én itten?
Egyszer majd nem lesz hazám.
S istennek csak egy atomját
uszkáltatja a magány.

*

Hagyd ott az éjszakát! meneküli mesze
[sze tőle!
Hisz nem is ismered! Csak az órakettye-
[nést
veszi észre füled, csak az aitócsattanást...
Semmit sem sirhatsz tőle vissza:
alvó alakodat, napiényes napjaid!
Lesi már lopva lelked... Lénted kong
[üresen,
szállongsz a levegőben, mint egy szálló
[pohely.

*

Felrohantunk a föld porából.
lelcsalt bennünket a fény,
s most itt állunk kihült szemmel
és nincs a fában remény.
A perc hull ránk, a percnak átka.
az órák vas szárnya dörög
lent a felhőkben, nincs imádság,
széttört az ég, az örök.

*

Ó Istenem, a teremtmények
lemeikre bomlanak.
ott hagyják őket a növények
és otthagya őket a Nap!
Egyedül sírnak a homályban.
Ereikben a szent sötét
munkás keze lassan lebontia
a Cháosz ós épületét.

*

Látod a Holdat? Nemsokára
eltakarja a fáknak árnya.
A gondolat mint a Nap lemegy.
Az anyag legyőzi a szellemet.

*

Lent fekszik Krisztus a pincekben,
ott bujdosik a föld alatt.
szét van szakítva glóriája.
széttépte egy pillanat.
mely minden glóriát ketté tép.
mely a tengert is szétveti...
Ez a pillanat kormányoz lent
és fent, nincs határa neki.

*

Mentse meg egymást mindenki a földön!
[Az eső mentse meg a magot,
s legyen boldog a mag, ha belőle az akác
[feltámadott!
Mentsen meg az akác a haláltól, ha tél van
[és a Nap lemegyen,
s lehelje beléd színiátszó lelkét sugárzó-
[me!egen!
Te is ments meg engem a Semmitől: csak
[egy forró napot adj
s tested forgó tündérkastélyából nyisd ki
[felém az ablakodat!

*

Hív a világ nyíló káprázata,
a szép színek boszorkánytánca? Vesd
[meg!
Fordulj el az élő szépség Gorgó-arcától!
Az Ideák mindennél szebbek.

*

Minden embernek lelke alián
ott szállnak az égi körök.
Csak egy-két pillanatnak légy útára,
Egy-két pillanattól függ az Örök.

*

Kétféle csillag van, százféle csillag,
ezerféle csillag, — és nincs sehol
egyik se... Nem látjuk az éjszakát.

*

Miniszterek, mily szép a csillag,
mikor az esti Nap lemegy
a hegyeken túl a lüvekbe
s emelkednek a tengerek!
Miniszterek, más csillagot
ne fogadjatok el, ne égjen
egy csillag se ruhátokon,
amíg csillag ragyog az égen!

*

Lássátok, ott szállnak fölöttünk,
mint a szent csillagok. Az égnek
árnya veri homlokukat.
S egyszer csak az arcuk fehér lesz.
Imádkozzunk hát a vezérekért:
az ő kezükkel a halál arat,
ők állnak némán a halál előtt
és gyöngébbek ők, mint a madarak.

*

Hadd menjek, amerre a tenger
lehellete visz, óriási
lelke elrántja lelkemet
a fellegekbe felkiáltni.
Nézd a Dunát, északról délre
tut hömpölyögve holdgan.
S a te szivedben mért fut vissza
a vér, az isteni folyam?

*

Nem látok mást, csak egy ívet,
csak egy fénylő vonalat.
Vonalakon fut az élet.
fénylik, lejt és elszalad.
Ő is lejt már lebegő
rejtékében elmerülve...
S fehér testén átremez
a sötétség hegedülje.

*

Milyen hasonlat lenne hozzá
méltó, hogy lássuk vonalának
végtelen pályáját, amely
a halálnál is messzebb támad:
hozzá van kötve a halálon
tul egy holdhoz, hol fennakad
a lét szava, hogy a sötétben
holdhoz kötözön holdakat?

*

Miért hallgatsz minden szavaddal,
minden szavad fut és botol,
mikor ugy égsz a levegőben,
mint egy égő csinkebokor?

A tenger fü mindenfelől, a
Föld minden sarkán ő robog:
mért hallgatsz hát minden szavaddal,
miért rejtéd el homlokodat?

Hívd fel neved a föld porából!
A tűz fölött és víz alatt
alvó szellemek vándorolnak,
szemfedőjük a virradat.
Téged mily szemfedő takar be?
Benned mily siri hang kiált?
Mily vándorló kísérteteknek
állomása szubsztanciád?

Szemed szép csillagát mily éther
szűrte össze, mily mennyiség
fölött mondta ki a Sybilla
föltött a végső ígét?

*

A virágoknak nincs neve,
a név alatt fekszik a lényeg.
Zöldek ezek a levelek
és a szirmok hálványfehérek.

Fölöttük nincs név, nincs magasság,
fölöttük nincs ég s emelet.
A sirra is lehetne tenni
ilyen virágot s levelet.

Ki tudja, hogy ki hajtja bennük
a színt, az illatot, a vért?
Fölöttük meghal a halál is,
leejti fáradtan kezét.

*

A magány hozta hozzánk, ő ragadta ki
a lornák örvényéből a mi egvedül-
létünk csöndjébe. Ugy iött mint egy csil-
lógó

halk eszme, az anyag terhétől könnyesen
S egyszer csak megszűnt körülötte a ma-
gány:
szeméből eltűnt az éter... Zord és sötét
volt az alkony, mely visszavitte a világ
barlangjába. Ő az imádság is kevés
siratni végzetét és végzetünket. Így
akarta az idő, mely mindent elmerít.

*

Hol van a tegnap? Emlék. Összeomlott
Emlék a szája és emlék keze,
emlék a hangja és emlék a homlok,
emlék a képe és a szelleme.

Ugy jött ~~mint~~ emlék és úgy ment ~~mint~~ lemlék,
a multból jött s a mult vitte tovább.
Ha szólt, már messziről szólt. Ha közelgett,
vitték már a percek halk távolát.

*

Nem lehet megmozdulni. Összevissza
fecsegünk bár, mint friss patak vize
csobog beszédünk, — a nagy hallgatások
malomkövét szoritja aikainkra
egy árnyék. Ó a röpke szó elillan
mint egy madár. Az utolsó ige
malomköve forog lassan fölöttünk,
örölvé életünknek utjait,
szívünknek dobbandását...

*

Miért nem ég a hang s a fénynek
miért nincs hangja? Látomásom
miért nem száll mint egy imádság
keresztül e zord változáson?
Bár csak árnyékomat a föld
nyelné el mindörökre. Semmi
nem köt a földhöz... Ó miért
nem lehet fölfelé üzenni?

*

Az élet robbanásai
közelednek, az éjszakától
villámok futnak szerteszét
s elmossa könnyedet a zánor.

Most emeld fel a szemfedőket!
Fut a halál mint egy katáng
s az elemek rabláncá csörren
az anyag roppant torlaszán.

*

Könnyű annak, kinek nincs lelke
lépni kevélyen és elszántan
az ágyuk dörgése között.
a háboru vak viharában.
sárban taposni, agyra lépni.
meszet önteni haragos
tusák után vérre és észre.
az örültség lángtaraios
forgatagában... Könnyű annak,
akit a lélek nem emel.
ki nem vonzott soha a Hold még,
ez a földöntuli teher.

*

Az élet csillaga messze van.
engedd, keressem fel, az ürön
keresztül uszok még ma este.
a holdvilágot megkerülöm.
apám árnyéka lesz palástom.
anyám árnyéka lesz ruhám.
de a testet most le kell vetni.
az ür zizeg körül puhán.

*

Ki adja vissza énnekem
az első hainal étherét?
Ha él még bennem irgalom.
hozz egy feledtető zenét!
Ne azt, amelyik jég hideg
csontbilleentyükön átszalad. —
azt a zenét hozd, amelyik
ott fekszik egy fűszál alatt!

*

Ó ments meg, én többé nem élek.
ezek a versek csak egy bályárv
árnyéka, ki ott bolyong
a test és a lélek határán...

*

Elnyelik egymást a szellemek.
a szellemek egymás mélyén kimulnak.
Reszketnek egymástól a szellemek
és mint az iv az ivben elsimulnak.

*

A forma zárt, de jai, fölöttem
az utak végtelenje leng.
Vers nem léphet a lét nyomába.
Egy percre vágjuk szellemem.

*

Nem lesz soha egész belőlem.
Az Egész álma szétgörög
a füvek és fák csarnokában.
Csak a halál egész s örök.

*

Mindenki mögött a halál van.
csak van, aki nagyon siet
s nem látja a tüzet a fában
s nem látja anyját, a vizet
s nem látja testvérét, a felhőt
s nem látja, hogy nő a sötét,
s nem látja, hogy egy ige dönti
romba a föld épületét.

*

Ismét halál! ismét halál!
Minden perc egy új elmúlást hoz!
Kihez vonszoljam magamat?
A sziklákhöz-e vagy a fákhoz?
A Természet vakablakát
betérte Krisztus, — s Krisztus is már
örök távlatba költözött
s úgy fénylik, mint egy néma kristály.

*

Ki kell emelkednem a semmiségből,
a föld orkánjai körülrohannak,
ily nagyot nem zuhantam még soha,
a leveleknek nem látom határát,
szerelem nem lendít többé magasba,
csak a föld orkánja süvölt körül,
a sír homálya... Almokkal kelek,
tárnákat táró álmokkal, üres
szemgödörrel bámulom végezetem.

*

A fának mondd meg: virradatkor
találkozom még én velük!
Mikor a kakas hármat szóval
s a fellegeken át besüt
a Nap legelső szép sugára
az elhagyott világ porára —
a fák előtt megállok némán
s megkérdem tőlük gyermeket:
»Oh fák, emlékeztek-e még rám?
Ugy-e sokat szenvedtetek?»

*

Nem ezt akartam, oh nem ezt a szót!
A szónak az apját, úkapiját!
Hátra akartam futni, messze hátra...
De a szavaknak őse el van ásva.

*

Jó lenne lent mélyen
a fölgyek alatt
nézni szerényen
hogyan szállonganak
mint néma buvárok
a gyöngyök után
a balga kufárok
az élet után.

*

A hamvakat nem kell átvinni.
a szellem szüntelen bolyong.
Hiába ásd fel a csontot.
ásód alatt cseng a sötét.
Keress meg Buddhát a tengerben
s Krisztus utolsó reitekét.

*

Az Ideákat fel kell oldani,
mert különben megölnék és tovább
kering az élet és a Föld sötét
szövetje vesz körül majd, mint a bűb
ott fekszünk az Eszmék halottiaként
a Föld homályában, s a lét kering
föltöltünk s a feloldott Ideák
kórusa zeng a holtak porán!
Boldog, kibén Krisztus átlényvezül
s ki azért nem dobja el életét.
érinti az Ideák fényeit
s megőrzi ajkát, csókiát és kezét...

Érintse homlokunk újjad hegye,
az Ég küldött, Lenned ő közelit. —
oldja fel bennünk fényét a halál.
mint a tenger az Égnek tüzeit!

*

Egy madár repült el fölöttem.
a levegőben nagy hidat hagyott.
Ezen a hidon biztosan elérném
a legelső boldog virradatot.

Ezen a hidon át egy boldog táiat
találnék a csillagos ég alatt...
De messze van a nyár és messze szállnak
a levegőben már a madarak.

KÜLÖNÖS TÜNEMÉNY

De h mel

Egy pusztaságban pár nyöszörgő vándor
hevert gyötrődve, szcniásan.
Csupán egy szép lányka türt,
türt szóltanul, nagy élő
barna szemekkel, mert a szominságnál
jobbán gyötrörte őt a szájalom.
Ekkor a kigyult láthatár mögül
egy ismeretlen férfi nőtt elébük.
ki mutatójúját nyújtotta nekik.
A reszkető ujj hegyéből nagy cserpell
serkedt a vér, serkedt, nőtt és lehullott,
lehullt a homokba.
Csodálva nézte valahány az embert,
ki állt, csak állt mig csöppre-csöpp szakadt
ujjából a lövényre,
s mindannyiszor, ha megindult a forrás,
sáppadva borzadt össze. Amult némelyik,
a mássa felnyögött: Kiganyol!
De tennen szólott ő, kihunyó tüzzel:
Igyatok hát! Értetek vérzem el!
S felelt a lányka, míg ő halálra vált:
Víz kell nekik!

Ford. Hódsághy Béla

A szabadkai székely pünkösöd

Egy ékes népi találókérdés három aranyalmának mondja az esztendő tizenkét águ leveles-virágos fáján a karácsony, husvét és pünkösöd ünnepét. A magyar föld népének érzéke és költészete valóban megaranyozta az egyházi év három legnagyobb ünnepnapját. Nemcsak a napárban és nemcsak a templomban, hanem hajlékában is szívre-fénylő ünnepnek érezte s életében is az áhíthatnál többre kötelező ünnepévé avatta. Megszentelte őket hitből fakadó áhíthatáival, de szertartásokat talált és fűzött hozzájuk a maga lelkiségéből is. Költészetének sugaraiba szötte és a maga életének örvendezésre biztató eseményét s alkalmát látta a megváltás történelmének nagy mozzanataira emlékeztető ünnepek vissza-visszatérő évfordulóiban. Talán sehohsem vette át a hétköznapi élet, a családi ház s a világi közösség is oly tiszta érzülettel és hangulattal népi ünnepnek az egyház karácsonyát, husvétját és pünkösödét, mint nálunk. A karácsonyt a hála és a szeretet melegeivel telítette meg a betlehemi éj megértett varázsának visszazugrásában, a husvétit föltámadás diadalát komoly és ragasztos ünnepiességben szólaltatta meg a maga nyelvén s a Szentlélek eljöveteleinek ünnepét képzeletének gazdag színeivel diszítette föl. A népköltészet is a piros pünkösöd napától kölcsönözte a legtöbb káprázó hasonlatát és fényes-tüzes jelzőjét. A régi pünkösdi népszokások, játékok, ünnepek a legszínesebbek és legvilágiasabbak voltak az ünnepi népszokások gazdag és változatos sorában. A karácsony áhíthatata varahogy egybeforr a nép hitével és mély vallásos érzületével, a husvét külső népi megünneplése bizonyos értelemben párhuzamos maradt a magasztos ünnepi hangulattal, a pünkösdi vallási áhíthatától már jobban elszakadtak a pünkösödölők s a látványosabb pünkösdi játékok. Talán a pompájában kibontakozott tavaszi természet, az élet csalta távolabbra az ünneplő népet a templomi áhíthatótól a világiasság felé, de ez is mint ha kifejezően jelképezte volna azt, hogy a megváltásnak ez az eseménye indította el a jóhír igéit az életbe, a világba. Az ünnepekhez fűződő ősi népszokások pusztulásával, sajnos, elsőnek éppen a pünkösdi

ünnepek, játékok színei veszttek el. Sok helyen már a virágok, zöld ágak sem emlékeztetnek a kapukon és az ablakokon arra, hogy a magyar földön a pünkösöd nemcsak a hívőnek, hanem a falunak, a népnek is virágos ünnepe volt.

*

Az elfelejtett régi, szép magyar pünkösdi játékokra emlékeztető színek gyultak ki az ideai pünkösöd napjain a szabadkai ferencrendiek temploma előtti téren. Nem a hajdani népi pünkösdi játékok életrekeltségével kísérleteztek, de azért ott láttuk a színen tömegszerepben és eredeti magyar táncokban a nép lelkét s az elfelejtett dalokban hallottuk a tiszta érzés költészetét. A Délvidékre telepített székelyek hozták be a pünkösdi székelybucsu szabadtéri játékában a nép lelkének megőrzött virágait az ősi magyar lelkiségről megfélekezett városnak. A hangokat és a színeket avatott kéz foglalta keretbe. Dr. Németh Kálmán, a bácsijózseffalvi székelyek plébánosa, »Bujdosó csiki csillagok« című szívéhez kiáltó szabadtéri játékban írta meg a bukovinai Józseffalva székely magyarjainak hazakészülődését és elindulását népe lelki értékeinek és sajátosságainak szemléltetésével. Nem is volt erőltetett éppen ilyen tárgyú pünkösdi szabadtéri játék. Az idegenbe szakadt és végre ismét visszavezérelt magyarságnak története is hűen követi az egyházi ünnepkör állomásainak sorrendjét. Száznyolcvan évig tartó hosszú ádvent után vált testté a megváltás igéje a bukovinai magyarok lelkében. Utána csakhamar elkövetkezett a rémület golgotája, de mindjárt az égre ragyogott a föltámadás hajnalának pirja is. Három évvel ezelőtt a pünkösdi lángnyelvek tüze és a viharzugás hangja már megbérmálta hitüket. Maguk tárták ki a rájuk zárt ajtókat, kapukat, megőrzött nyelvükön prédikáltak az idegenek közt és szavukat, mint annak idején az apostolok nyelvét, minden idegen megértette. Azok is, akik ott kinn s azok is, akik itt benn nem hallották meg addig ennek a külső sötétségbe vetődött népnek kiáltását. A bátor hangra fenyegetés volt a válasz, de az üdvösség krizmájával megerősített hit végül is győzött. A fenyegető

botnál erősebb volt az őshaza irányába mutató pálcá. A bukovinai székelyek lia-
zaóttak, a magyar földön kaptak hajlé-
kot s itt ma sorsukkal példázzák azt az
igazságot, hogy a hittel telített ádventi re-
ménykedés megszüli s megváltást, a gol-
gota napok szomorúságát fölvaltja a hus-
vét-i öröm, s akik együtt vannak és kö-
zösségben várják a hit jutalmas ajándékát,
azokhoz a szorongás estéiben a békesség
szavával köszönt be a goluta hőse és kí-
rálya. A pünkösdi tüzzel és széllel szívük-
be sugarazza és lelkükbe zugaítja a győ-
zelmes hit erejét.

telepítési kormánybiztos. Beszédében Cha-
teaubriand Pünkösdi reggel című színjele-
netének tartalmi ismertetése nyomán han-
goztatta tanulásnak a költő szavát: min-
den erővel és bölcseséggel hivalkodó vi-
tázó szónál hatalmasabb és meggyőzőbb a
pünkösdi harangok szava. Ez a kereszt-
énység diadalának és győzelmének biz-
tató és ígéretes hangja. Hallatára tüzzel,
bátorsággal, a győzelem hitével és a lé-
lek vidámságával telik meg a szív. Tü-
zes pünkösdi lelket kíván a ma vergődő
magyarja is. A hazatérteknek az idegen-
ben élő hazavágyókról beszélt aze-



**Bonczos államtitkár a szabadkai székely ünnepezen. Az államtitkártól (fehér kö-
penyben kézeben) balra a második dr. Székely Jenőné, Ijjas József dr. pápai prelá-
tus érseki biztos, dr. Székely Jenő polgármester. Jobbra Voinits Gyuláné, Kalmár Ti-
hamérné, Voinits Gyula főispán, Kalmár Tihamér országgyűlési képviselő. (M. F. I.)**

Az első igazi délvidéki szabadtéri já-
ték erről beszélt, ezt hirdette az idei pün-
kösd ünnepeén Szabadkán.

*

A pünkösdi lélek hitének és erejének
igehirdetője volt a szabadtéri játék bemu-
tatóján vitéz Bonczos Miklós államtitkár,

ménykedéssel, hogy talán hamarosan ők is
is visszatérhetnek az ősi földre. Hálával
emlékezett meg a Délvidék magyar népé-
ről, hogy nemcsak idegeneknek, hanem a
hazá vándorló magyaroknak is otthon
adott. Dícsérettel szólt a hazatértekről is,
mert új otthonukban munkájukkal és ipar-
kodásukkal biznyságot tettek arról, hogy

érdemesek a befogadásra és megbecsülésre.

— Mintha a Hargita és a Gyergyó is eljött volna erre a találkozóra, — mondotta befejező szavaiban vitéz Bonczos Miklós államtitkár — ahol minden magyar szóban, dalban, muzsikában, érzésben és pünkösdi győzelemtárlásban találkozik. Ez a találkozás legyen együttmaradás is. Sulyos napokat élünk. A gyávaság ma egyenlő a halállal. Most kell a pünkösdi lélekajándék: az erő, a bátorság és az okosság lelke, mert enélkül nincs győzelem!

*

Németh Kálmán, a szabadtéri játék írója és Mester Tibor rendező esti órákra tervezte a »Bujdosó csiki csillagok« előadását. A tényhatásra számító jelenetek több képe különösen megragadó lett volna az esti bemutaton. Erről ma le kellett mondani, de így is hatásosan bontakozott ki a gördülékeny színjáték minden része a szabadtéri előadásra kiválóan alkalmas templomtérén. A népi ének- és táncbetétek hatásfokozó színnel szövédték a szabadtéri játékba. Ragyogó népi érték gyöngyei voltak a Deme József karnagy vezényletével éneklő székely népénekkar gyönyörű dalbetétei. A templom homlokzati erkélyének magasságában Fehér Ödön népköri énekkara zengte szívvel-lélekkel és fejlett énekkari tudással az ünnepi harmonas és hangzugás folytatásaképpen a fontos és zsoldár ünnepi hangjait. A szín-

játék főbb szerepeiben a szabadkai városi színház Kőszegi-szintársulatának csaknem teljes együttese az ötszáz főnyi székelységgel pompás összhangban varázsolt a létszerűvé az ötletesen megírt székely történetet. A város és a falu, a mű és a teremtő ösztön, az itthon és egy csaknem két évszázadig idegenben élő, de magyarnak maradt tömeg adott találkozót egymásnak a szabadkai kéttornyú templom aijata előtt eljátszott veretes értékű tiszta színmű előadásán. A közönségsiker teljes volt, de ennél is nagyobb értékű erkölcsi siker az, hogy az első, tartalmában is igaz szabadtéri előadás Szabadkán a Délvidék élő emberének hangját és lelkét szóltatta meg. A hazavezérelt bukovinai székelyek történelmének, sorsának és érzésének hangja csendült meg a szabadkai pünkösdi székely búcsun. Ez a hang arról beszélt és énekelt, hogy az itt megtelepedett székelység tudja értékkel viszonzni a Délvidéktől kapott megértést. Elhozta és megmutatta az idegen tájon száznyolcvan évig magyarnak megőrzött lelkiségét és ezzel egy kis falu pünkösdi hitének erőfellegéből juttatott egy nagy városnak, amely csak 23 évig szenvedett az idegen-szellemiség jarmana. Ezzel a délvidéki talajba oltott székely magyar lelkiséggel még akartunk és fogunk is találkozni Szabadkán akkor is, amikor a pünkösdi hite minden itt élő magyar lelkében a győzelem bizonyossága lesz.

Berényi János



E L L E N

O. E. Hartleben

*A fejem békén pihen az üledben
S töprengett ott, amíg csak el nem táradt.
Te puha két kezed a homlokomra
Éjtetted könnyen s álomba merültél.
És akkor, mintha fehér ujjaidból
Varázs áradt vón, éreztem agyamra
Csordul a béke, csorog s messziről
Az álom jön felém. Megkönnvéltem,
Mint aki a halálba szenderült át.*

Ford. Hódsághy Béla

Egészen apró gyerek voltam, mikor először láttam a Nagyasszonyt. Már mint aminek emlegették, hol komolyan, hol tréfás grimasszal. Akkor még nem vettem észre az arcfintorokat, meg se tudtam volna bírálni a jelentőségüket, mindezek később tükröződtek bennem vissza, ahogy összeadtam sok mindent, a múltban leraktározottakat.

Rendkívül imponált nekem mindenki, ha öregebb volt nálamnál, a tanítótmat a harminc évével vén embernek tartottam. vajjon hány esztendeje lehet még hátra? — itt mégis az ütött meg, hogyan hívhatnak valakit nagyasszonynak, mikor olyan kicsi termetű, mint a Lolí néni. Sokszor láttam az utcán, — kellett látnom, mert folyton csavarogtam. — egészen elveszett kísérői tömegében. Volt úgy, hogy öten is jártak vele, kétfelül egy-egy bácsi, a többi csak mögötte, azért igyekezve előre jutni, ha alkalmas rés támadt. Aztán folyton beszéltek, ő a legtöbbit, ez is különösnek tetszett. Hogy lehet egy élőlénynek anynyi mondanivalója? Mi, ha glikkereket cseréltünk, elintéztük pár szóval.

— Adod a tíz agyagot az üvegért?

— Csak ötöt.

— Kevés.

Negyedóráig is eltartott az alku, azért ennél több szó nem esett, legfeljebb a variációja. Közben a dolgon tűnődtünk, latolgattuk az alku körülményeit. Ezek pedig egyre fecsegnek. Hogy nem unják meg! Talán nem is tudnak tűnődni, gondolkozni.

A másik emlékem róla, hogy nem volt szép. Az esztetikai érzékem mindig kitűnően működött, egy-egy oltárképen órákig el tudtam bámeszkodni, soha nem felejttem el azt az eleven királykisasszonyt, akit B. B. az atléta aljegyző vezetett téli alkonyatkor oltár elé. A fili-grán finom Hóféherke felülmúlt minden álmot. Istenem, milyen korán halt meg az is!

A Nagyasszony más formájú volt ki-

csinyben, Talán észre se veszem, ha nem beszélnek róla, hogy miket csinált, hol rendezett jótékony bazárt, mennyit táncolt. kívül a legtöbbit, de a javát nyilván elhallgatták előttem, mert mikor mosolyra derült az apám arca, az anyám idegeskedni kezdett.

— Mit ténferegsz mindig a szobában? Máskor kötéllel se maradsz benn.

Végül is meg kellett állapítanom, mint már annyiszor, hogy a felnőttek értelmetlenek, soha mi teljes lélekkel egymáshoz közeledni nem fogunk. A sors különös játéka, hogy így vagyok vele most is, az életem végefelé. Csak-hogy ezúttal rám mondják a hozzám tartozó fiatalok.

De akkor szerencsére volt más elfoglaltságom is, kezdtem nőni s a természetben kerestem meg azt, ami hiányzott az emberekből. Már akadtak kislánypajtlások és nyáron egész napokra meglaktam az erdőt. Ma is áhítat fog el a fái között, Isten szebb templomát ennél elképzelni nem tudom. Nem csináltam én ott semmit, csak leheveredtem a páfrányok közé s bámultam az egymásba kapaszkodó lombokat, a milliárdnyi levelet, amikből kettő nem egyforma, (amit a sablonra alkotott embertípusok közt nem találok meg), kísértem útján a napsugarat, amint rést keresett a varjúfészkek között s vibrálva végireflektozta a hús levegőt, bogarakat aranyozva meg, esetleg mentem a sárgarigó fütytye után, amíg megláthattam őt magát is. A rigó volt mindig a kedves madaram, városi madár, a diófa nemes színe illett a ruházatához, — mintha kuruc vitéz ölténé magára a sötétzöld mentét, — a gyümölcsös kertbe sokszor csalt le korán reggel, hát mit keres az erdőben? Nyilván azt, amit én, a magányt, a zsongító csendet, szívárványt játszó, dekadensen túlfinomult szitakötők bolondozását, amint balettet járnak a természet legraffináltabb kulisszájú színpadán.

Ott küszött álmosan kis folyónk is, incselkedve a fűzfákkal, ezzel a szomjas növényvel, amely nem elégszik meg vele, hogy a partba mélyeszi gyökereit, a lombjaival is kívánja. A folyón gyakran jöttek fölfelé csónakázó emberek, erősen dolgoztak amíg ide értek és pihenésre kötöttek. Vissza már úgy is vitte őket a víz. Néha egyedül voltak, ha azonban párosan, akkor nő volt a másik. Én nem kíváncsiaskodtam, mégis látnom kellett a fűből, hogy a regattista nem használja perceit pihenésre, hanem buzgón rágja a szót a Nagyasszony szájába. Az pedig most nem beszél annyit, mint az utcán, ellenben kifáradhatott a kormányzásban, mert lankadtan dől a férfi mellére. Később azonban sikít egyet és visszaszalad a csónakba.

Az ember pedig odajön hozzám és nagyor barátságos.

— Szervusz kisfiú. Te is szereted az erdőt?

— Ezt a legjobban.

— Aztán mit láttál?

Még mindig ez a felnőtti értelmetlenség. Hogy lehet azt elmondani, amit az ember nem a szemével, hanem a lelkével, a szomjúságával, minden idegével szemlél, hogy érzéketlenné válik másféle benyomások számára?

— A sárgarigót. — mondtam bizonytalanul, mert mit tudom én, mi tesz nekik.

— Mást nem?

— Nem, kérem szépen.

— Akkor jól van, szórakozzál tovább. Hazamenet pedig el ne kerülj az öreg Schlézinger boltját, ott kapni a világ legfinomabb bogár-cukrát.

— Tudom, mondtam lelkendezve és zsebrebágtam a kapott hatost.

Ismerőstől elfogadhattam, viszont a cukor egész különös valami volt. Szarvasbogár formájú és nagyságú, íze keveréke a gyömbérnek, a cimetnek, idegen aróméknak. Sokkal később, mikor megismertem a forrált bolt, meg az ürmöst, mindig visszaemlékeztem rá. Akkor jöttem rá arra is, hogy a Nagyasszonyt az erdőben ölelgette a regattista. Egymás

társaságában azonban már nem tapasztaltam őket. A Nagyasszony udvarában sok ember megfordult s egy hónap múlva már olyan udvarias hidegséggel köszöntötték egymást hajdani gavallérokkal, mintha a francia négyes kolónjában találkoztak volna, nem az erdő gyepén.

A Nagyasszonyt akkor se találtam szépnek, mikor nekilegényesedett esztétaként már tudtam lelkesedni a diák-tánciskolában barackvirágarcú apró hajadonokért, akik között, — milyen különös ez! — az egyik rendszerint szebb volt mint a többi, sőt ideig-óráig az egész világon a legszebb. A Nagyasszony termete ebben az időben még mindig lányos maradt, arca vékonymeteszű és inkább sovány, az álla akaratos és csontos, ellenben a tekintete veszedelmes feketén lobogó. Rá hasonlított a fiú is, kelletlen kamasz, nálam pár évvel öregebb. Nem barátkozott az senkivel, de az ő társaságát se keresték a cimborák. Az iskolában magántanuló volt, állandó nevelő mellette, azaz úgy állandó, hogy a személyek gyakran változtak.

— Kiszekirozná az a kölyök a világból! a Herkules-idegzetű embert is, mondta egyszer valaki.

Mire a rókaképu vörös aljegyző, a veszedelmesen fullánkös nyelvű, azt jegyezte meg.

— Szegény Herkules mankón távoznék innen három hónap múlva. Nehéz szolgálat ez.

A fiú piperkőc volt, hátsólovat tartott, meggörbedve járt, orrhangan bészélt s gyűlölt mindenkit, akit úri lányokkal látott, mert azok szemtől szembe kinevették.

— Lajoska, még mindig szerelmes belém? — kérdezte a szemtelenebbje, mert végtelenül ismerttlenek a fiatal lányok, ha fölényben érzik magukat.

Lajoska elvörösödött, pislogott, egy másik lány ráduplázott.

— Legalább ne ugyanazt mondja a Margitnak, az Ilonkának, a Böskének, amit nekem.

Az arca még vörösebb lett.

— Tessék, tessék? Micsoda indiskréció ez?

— Hát a maga tempója micsoda? Szórul szóra egyformá a vallomása. Azt hiszi, mi sose cseréljük ki a titkainkat?

Lajoska ezek után a nőrszök után kezdett járni, de megelégedett szűk mellette a kisebb rangúakkal is. Az anyjával sosem lehetett látni, más anya büszkélkedett a kamaszával, de a Nagyasszony óvakodott a nyilvánosságtól.

— Öregitené, mondták a rossznyelvűek.

Teljesen szavahihető úriember állította, úgy hallotta fürdön valakitől, aki ismeretségbe került a Nagyasszonnyal, hogy azt is letagadta tavaly nyáron, hogy egyáltalán van gyereke, vagy bármikor lett volna. A lánya három év óta nem került haza a külföldi nevelőintézetből, pedig már eladé lehetne, lévén ő az öregebbik. Mit tudja az ember, talár férjhez is ment azóta, csak titkolják. Uram bocsáss, esetleg az unoka miatt.

— Mit érdemel az ilyen anya? — vetette fel a súlyos problémát, hosszú két karját egymásba csapva, Laura néni.

— És mivel lehetnek olyanok, akik a nagyobb nyilvánosságot nélkülöző pályázati felhívást nem hallották meg, elismételte szózatát.

— Mit érdemel az ilyen anya?

Az én édesanyám azzal adta meg rá a választ!

— Volnék csak szolgabíró!

Na, ugyan messzire ment volna a szigorúságával szegény anyukám, mikor a szolgabírák is ott lebzseltek a Nagyasszony körül. Valami ilyesfajta gondolata támadhatott neki magának is, mert váratlanul a kuncogó apámnak támadt.

— Vagy tán inkább te szeretnél az lenni?

— Már mint hogy én? — horkant fel az öreg. Ejnye teremtetten faszekere, azt kérded, hogy én?

Kieresztett néhány füstmacskát a pipájából, gondolatait megsúztatta a teljes-kék felhőkön, végre döntött.

— Hátra is kötném a sarkát. Majd megmutatnám neki!

— Persze, hátra, ho természetesen hátra... hizlalta anyám a szót. Fél is az töletek. Mit mutogathattok ti neki, aminél ő különömbet ne mutogatna. Ha egyszer az ura nem tudta ráncba szedni...

Az ám, majd elfelejtettem említeni, hogy ura is volt a Nagyasszonynak. Hatalmas termetű ember, akit az évésen kívül más nem érdekelt. Kekete szakállal a melléig ért, azt dobozta egész nap a hozzávaló kefére a szakettje hátulsó zsebében hordta. Ráfogták, hogy festi a szakállát, mert lám, a bajusza fehér maradt, de akik ismerték a kényelemszeretetét, ekkora áldozatra nem tartották képesnek.

— Igenis, kedves barátaim, mondogatta, mintha kérdésre felelne, az ember ott kopik, ahol a legtöbb bánat éri. Úti figura docet, engem a bajúszom körül ért szomorúság és csalódás, azért fehéredett meg, ellentétben a szakállammal, mert azt nem veszem igénybe az érzelmeim megnyilvánulásánál. Nagyon sokat foglalkoztattam a bajúszomat.

— De a hajad sűrű maradt.

— Értelek, igen tisztelt barátom, megtalálom szavaid borsában azt, amii dicső múltakba merült klasszikusaink a „malicia” fogalommal illettek. Helyesen véled, ha úgy véled, hogy én nem sokat gondolkoztam életemben. Mire való az? Minden megérkezik, kialakul az idők folyamán, sürgetni bármit is oktalanság kivéve természetesen az ebédet, mert fenét ér a sült malac, ha elpúhul a bőre. Hol is hagytam el? Igaz, az emberi balgaságnál, amely nem változtatja meg a természet rendjét. Ezután is születünk és meghalunk, közben átlakomázunk néhány évet és ez teszi elviselhetővé a két szomorú véglet közé eső időt. Szeretted-e a fokhagymával spékelt hizlalt ürücombot? Lehet-e költemény lelkesebben szárnyaló, mint az, egyaránt forró peccenyészírban és hidegen?

Ilyen sokat is csak beszélt, ha lakmározáshoz készült, mert evés közben megnémult. Állandóan terített asztalánál a vendégeket az asszony kínálta, Milán

lepfeljebb hatalmas vadászkesével mutatott az enivalókra, az italokra. A földjeit rendbehozták, — majdnem azt mondtam, hogy elintézték, — az ispánjai, bérházaikat az ügyvédjei, Milánnak, valóban nem sok szüksége volt a gondolkodásra. Ha jóllakott, fejét a szakállára lehajtotta és tíz percet szundított az asztalnál. Mire horkolni kezdett volna, a felszolgáló cseléd tévedésből oldalba bökte s erre befejezte a sziesztát.

— Igaz is, igen tisztelt barátaim, mit szölk a szerémségi boraimhoz, nemkülömben ki tudná eltalálni, hogy mit kapunk vacsorára?

A gyerekei csak futólag érdekelték s mikor a felesége egyszer nyolc hetet töltött idegenben, — hogy úgy mondjam kalózlobogós hajóval az élet tengerén, — Milán jóindulattal legyintett a túlzó célzásokra.

— Hadd játssza meg magát a Lórika elég fiatal hozzá.

Pedig erről a nyolc hétről a szokásosnál is többet beszéltek. Voltak, akik határozottan állították, hogy a Nagyasszony megszökött egy dzsidás tiszttel, a dolgot őszinte levélben megírta az urának s mikor a katona kiadta önagsága útját, mert elfogyott a költőpénzük, az asszony pedig surranva visszajött, hogy tájékozdják a helyzete felől, — kiderült, hogy Milán fel se bontotta a búcsúlevelet. Úgy találták azt meg az ispánok számadásai közt.

A kéthónapi távollét erre előlépett tanulmányúttá, aminthogy igen jelentős társadalmi esemény lett az az előadás-sorozat, amit a Nagyasszony tartott a modern családvédelemről, nemkülömben a gyermeknevelés okserű irányairól, tekintettel a nemi felvilágosítás szükségességére. A vezérfonál az ő eszméje volt ellenben a kidolgozásban az oroszlánrész az éppen aktuális nevelőt illette, aki doktori disszertációját és ifjonti lelkesedésének sok tüzét áldozta fel erre a célra.

Női társasága alig volt a Nagyasszonynak, nőegyleti vezérségéhez is úgy jutott, hogy az alakuló ülésen, közérdekből, az alispán elnökölt. ő írta körül a

magasztos célokat s nem csak javasolta a tisztségre a Nagyasszonyt, hanem közismert tapintatával és gyakorlatával nyomban megválasztottnak is jelentette ki.

Határozottan az az emlékem róla, hogy nem szerették, azért állandóan beszéltek róla és hozzá fordultak, ha befolyásra volt szükség; pályázatoknál, ösztöndíjak elnyerésénél az ő levele hatott a legjobban.

Minisztériumokban járó urak üdvözlét hoztak neki, tavaszi újdonságokat, friss vadakat, az ő konyhájára szállítottak az agglégények, a törzstársasága, a kártyapartnerei. Sőt szerepelt a pedagógiában is. Történt ugyanis, hogy Csajkás tanár úr, a végletekig bohém és cinikus öreg piarista-tanár, aki azért nagy tudmánya révén díszes és büszkesége volt a rendnek, nem volt megelegedve, hogy valamelyik diákja milyen ösztövért nullákat rajzol a táblára, miközben megoldani igyekeznek a harmadfokú egyenlet bujkáló titkait.

— Fiam, szölk rá atyailag, a zérusaid olyanok, mintha heptikában akarnának elsorvadni. Szép kerek nullákat rajzolj, olyanok legyenek, mint a Nagyasszony feneké.

A jeles mondás nem maradt véka alatt, a város majd ketté vált a derűtségtől, voltak akik szigorú megtorlást emlegettek, mert ez már mégis sok, csak a Nagyasszony maradt fölényes és derűli.

— Ugyan, ne legyenek már olyan tökéletlenek. Hát ha egyszer plasztikus magyarázattal akart szölkálni az a jámbor barát, mondhatott-e mást a szemléltető oktatás érdekében?

Már bajúsztepdeső legény voltam, az egyik jötekonny egylet beszipantott jegyzőnek, de voltaképpen a kubikozás lett volna a dolgom. Így hívtuk azt a kirendelt társaságot, amelyiknek a soha észhez nem tőő öregedő hölgytársaságot kellett a bálakon táncoltatni, azaz tölni a nagy talicskát, ahogy önmagunkat gúnyoltuk. Sokan csináltak már ezen a réven karriert, még tanfelügyelő is lett a

jobb kubikosokból, — elképzelték az én vadságomat, tehetségtelenségemet, ha semmire se vittem.

A jegyző játszotta az összekötő tiszt szerepét az egyletek között, melyik mikor rendez valamit, hogy ne legyenek dátumbeli összeütközések, — hiszen egyazon közönségről van a szó minden alkalommal.

— Menjen, fiam, mondja meg annak a híresnek, aki elég szemérmelen, hogy önkényesen felvegye a Nagyasszony címet, mintha fogalma se volna róla, hogy ezzel hosszú évtizedek példás életét, értékes cselekedeteit jutalmazza a félre nem vezethető közvélemény és nem kunyorálható ki sem erőszakkal, sem kurtaeszű férfiak elbolondításával, önkényűen magamagának pláne nem adhatja senki, mert ez olyan volna, mintha azt híresztelném, hogy én vagyok a világon a legszébb szűz, ami ugyebár kacagásra ingerelné a jóízűsüket, — hát igenis fiam, menjen és mondja meg neki . . .

— De mit mondjak?

— Amit maga akar, majd megtalálja a helyes kifejezést. Erről a gyűjtőnapról van szó, azért se lesz az ő akarata szerint.

— Melyik nap az alkalmasabb?

— Bánom is én, csak az nem, amelyiket ő akarja.

— Mást ne közöljek?

— Ha finoman be tudja neki adni, hogy pukkadjon meg, semmi ellenvetés. Beadhatja gorombán is, nem olyan finnyás, mint amilyennek hiszik. Aki két hélig vendégül tud látni egy koszos kalyagert. . . .

Mentem hát terhes szolgálatom abszolválására.

— Nagyasszony, kérem alázattal, elnöknő önagyságánk szívélyes üdvözlését hozom.

— Na, mit akar öreganyád? — tegezett le minden látható ok nélkül. Fínom kis hazug vagy, hiszen tudom róla a régi krónikákból, hogy soha nem tisztelt az sem Istent, sem embert, legfeljebb Austerlitznél a fehér lovat, akit kilőttek alóla. Sejttem, hogy a dátum ellen

van kifogása, már pedig abból nem eszik.

— Az események szerencsétlen torlódása tenné kívánatosá . . .

— Tán nagygyűlése lesz a Gellérthegyen. Ne is beszéljünk többet róla, inkább azt mondd meg, miért hervasztod magad abban a társaságban, mikor mi jobban megbecsülnénk. Egy kis tiszteletdíjat is ki tudnék szorítani. Édes pálinkát akarsz, vagy erőset?

Odagurította a kis asztalt a dívánhoz, maga mellé ültetett. Könnyű selyem lebernyegfeléjét kapkodta folyton össze, — ma is az a hitem, hogy ezen kívül más se volt rajta. Akkor rettenetesen félttem, hogy rájövök erre. Arcvonásai közelebről élesebbek voltak, sok mesterkéltség igyekezett azon segíteni, de a modorában volt valami boszorkányos.

— Él-e még a Miklós bácsid?

— Tetszett ismerni?

— Valamikor sokat táncoltam vele. Ismerlek én valamennyieteket, ha nem is akartok rólam tudni.

— Kérem szépen, mi nagyon magunknak élő emberek vagyunk.

— Jól van, tudok mindent. Más is leszált a lóról, azért nem kiabálja ki tüntetően. Az apád is jobb sorsot érdemelt volna.

— Őt is tetszett ismerni?

Elkomolyodott, a térdemre tette a kezét.

— Mondd, ismered te az apád igazi tragédiáját?

— Nem sokat tudok róla, bár állandóan azon gondolkodom, miért tört le olyan korán? Az anyámtól nem kaphatok felvilágosítást, az sír, ha a neve szóba kerül, a tantíjaim csak célozgatnak, de nem beszélnek.

— Mert félnek az anyádtól. Mindenki tartott tőle, soha nálánál féltékenyebb teremtést nem ismertem. Ha pedig egy férfi elkezd járni a bolondságok útját, nincs megállás. Hátha még gőgös is hozzá s a megbántottságát magába temeti.

Veregette a térdemet, néha annyira nekilendült az emlékeknek, hogy megragadta a két vállamat, úgy erősítette a

mondanivalóit, de bennem felborult minden. Nem vitt közelebb a nagy titokhoz, hogy mi sértette meg annyira az apámat, hogy valóságos remeteéletre szánta magát, a szegénységet választotta, azonban mindez még jobban felkavart. Félni kezdtem a Nagyasszonytól, öntöttem magamba az erős szilvóriumot.

Megint kényszerített, hogy szembe kerüljek vele.

— Nagyot öreget mutatok? Nézz rám. Nem azt kérdezem, hogy öreg vagyok-e, hanem milyennek látsz te a gyerekek-szemekkel? Élemedett korútól nem kérdeznék ilyesmit. Azok haszontalan kalandorok, abba gebednek bele idő előtt hogy egyre válogatnak, megülni egyhelyen képtelenek s a visszaélést szó szerint veszik, mert naholnap az elemistalányokig mennek vissza.

Halálosan megrémültem, mit akar ez tőlem? Bókzárort? Szerencsére azonban nem vár választ, a szót is inkább csak azért mondta ki, hogy szabaduljon a gondolataitól, aztán hogy túl volt rajta, elintéztnek tekintette és szemlátomást megkönyebbült.

Fészkelődtem, menni készültem, arra megveregette az arcomat és megint hivatalos formát vett fel.

— A vén sárkányodnak pedig mondd meg, hogy egye meg, amit kotyvasztott, itt az történik, amit én akarok. Azért néha felnézhetnél hozzánk.

— Megjött jegyző úr egy darabban? — fogadott az elnöknöm. Mondhatom elég könnyen szabadult. Mit végzett?

— Tiszteletét küldi a Nagyasszony és rendkívül sajnálja, hogy az előkészületeket előrehaladott mivolta akadályozza más időpont kitzűzését.

— Pukkadjon meg, felelte rá elnöknöm, a gyűjtés napján pedig összeszedte a maga egyletét asszonyostul, a hozzájuk tartozó férfijáruelőkkel s kivonultak majálisozni az erdőbe.

A szegény gyerekek, akik meleg téli ruhát és cipőt kaptak minden társadalmi megmozdulásból, akkor már rég meztelán jártak, mert elértük márciust s a fagyos napokon megkezdték mázas tányé-

raikon az erdei ibolya árúsítását. Nem tudom, melyik volt sápadtabb: ök-e, vagy az ibolyák?

Nem szoktam oda a Nagyasszonyhoz, időm se volt rá, hamarosan elkerültem a vidékről. Egyebekben mint magamnak élő ember olyan egvéni bájjal mentem mindig a muszáj-kötelességek társadalmának nevezett vágóhídjára, mint a Riskó tehén, pedig szegény nem is gyantlja, hogy fejbe fogják verni. Én azonban biztosan tudtam hogy elcocsonyosodott stílusok, szokások, ezer éve koplatott frázisok, közmondások bárdját verik hozzám.

A Nagyasszony urának temetésén jártam utóljára a házban. Mert meghalt ő is, jóllehet ezt a szereplést igényelte a legkevésbé. Hirtelen ment el koratavaszi napon, épp az első rántott csirkék fulladoztak a sercegő zsírban. Kisírt szemű ismerősök, akik mindenhová bekukkantottak, hogy hangulatemléket szígyenek magukkal s plasztikus képet szerezzenek róla, milyenné válik egy gazdtalan ház. — mondom, nőegyleti tagok határozottan látták az öntött fejes salátát, amit pedig annyira szeretett Milán. Ime, milyen hitvány és, semmirevaló az egész élet! Még csak nem is chetett szegény az újdonságokból.

A „Gonoszmájúak Asztaltársasága“ a temetés napján tort ült és beható eszmecserét folytatott, hogy mi történjék az özvegygel? Férjhez kell mennie, ez nem vitás, de kihez? Az apátplébános, díszes és főszakértője a lakomáknak, természetesen nem jöhet szóba. Az árvaszéki elnök idős ember s lelketlenség volna kény szeríteni, hogy ebben a korban térjen vissza rég megunt szokásaihoz. Dísznek feltétlenül dísz a Nagyasszony parádés fogatában, de nem férjnek való. Azt se szabad elfelejteni, hogy ő mondja állandóan, hogy nem szokott nőszülni. Bosznia egykor daliás hőse, a kvjetált kapitány, már húsz év óta a nyugdíjából él, már pedig a házasságot mindennek lehet mondani, csak nyugalomnak nem. Az egyesült helyi bankok elnöke, vagy ahogy ő szerette magát szerényen nevezni, üz-

letvezetője, a legifjabb volna ebben a társaságban, de újabban alkonyati időben sokat kujtorog a külső városrészekben, személyesen tanulmányozza a nyomort, tehetséges fiatal munkáslányoknak készséggel nyúl a hónuk alá, határozottan felkarolja őket.

— Már pedig mégis csak neki kell elvenni az özvegyet, jelentette ki a szörös nyelvű aljegyző.

Majd megnyugtatóan hozzátette.

— Azért megmaradhatna üzletvezetőnek.

Természetesen elméleti volt az egész vita, mert az özvegy sem akkor nem ment férjhez, sem később. Óriási utazásokba fogott, ismerték a világ minden híres helyén. Fél esztendő otthoñ töltött a fia mellett, aki csak gazdag ember lett, semmi más, kis kocsmák látogatója, borszakértője. A lánya tévedésből sem látogatott haza, férjhez ment valakihez, vagy tán nem is. — bizonyosat az ilyesmiben tudni nem lehet. Szintén járta a világot s azt beszélték, óvatosan vigyáz ő is, az anyja is, hogy egyszerre ne időzzenek ugyanazon a helyen. Néha világhírű játékkaszinók botránváról irnak a lapok, azokban az összesküvésekben rendszerint benne van a lány.

Közben nagyon elszaladt az élet, harminc évet is vénült a lelkek gondja s valamelyik nyáron találkoztam a Balaton mellett a Nagyasszonnyal. Összeaszalódot, mint egy tizenkétéves sovány fiú, de végre határozottan szép lett. Van az így néha öregasszonyokkal, egyszer megjelen a formájuk. En mégis kétségbeesetten gondoltam el, hogy uram Isten, valamikor majdnem történt valami, mikor ott ült mellettem a dívánon, a térdemet veregette, a vállamat rázta, én pedig nyakaltam a szilvóriumot.

Az ember az ilyesmit szörnyen tudja restelni akkor is, ha ártatlanul került ki belőle. Hát még ha nem lett volna ártatlan! Az ember nem szeret rágondolni, hogy felette is elszaladtak az évek, csak a másikat látja elvirultnak, letapasztóritkahajúnak, a jódkura szigorú betartása mellett a maga ostoba önzésében eszé-

bé se jut, hogy fordítva is történhetik. Hogyan nézi a viruló, érett, asszony az aggastyánt, akibe valamikor szerelmes volt, mikor az még érdekesen öszülő férfiként, tapasztalatának sok zamatával, förtélyával, szédítette a rajongó, kíváncsi csirkét. Aki talán csak a szerelem fogalmába volt szerelmes s bátortalan, ügyetlen fiúpajtások mellől sodródott egy erősebb áramlat forráságába. Szörnyű lehet, de érthető, sok önváddal, utálatlaltal, megalázó emlékezéssel, mikor a totyogó öregget látja, akit óvatos mozdulatokra kényszerít a köszvénye, meghajolni képtelen az isási okából s minden szava óvatós és halk, mert a protézis mégis csak protézis. Jaj, valahogy meg ne lássák a gyerekei, unokái, a mai lányok mingyárt kombinálnak és kutakodást rendeznek az esztendők dzsungeljében. Ez a förtelen se lássa meg őket, mert olyan utálatosan tudja göbölyszemét az ifjúságön legeltetni, hogy fölért az a legszemermetlenebb inzultussal. Essünk hát hamar át a találkozáson, aztán az ürügyek tárházából elő valamivel, hogy odébb jussunk.

Megvan, határozottan megvan ez az érzés mind a két oldalon, azért kerüli el a bölcs nagy idők után a viszontlátást.

— Kedves kis maskara, gondoltam én is mivel nem ismert rám, távol maradtam, egyébként is egy naiv, gyengehúsú, hajadonnak magyarázván az élet némely rejtelmét, sőt parancsoló szükségességét.

De amúgy se vett észre a Nagyasszony. Kitűnő öregurak társaságában járt, jobb mágnást is találtam köztük s a sport minden áthatoló erkölcsi nevelőhatását magyarázta nekik. A lába finom vonalú maradt és apró, a szoknyája lehetett volna valamivel hosszabb is. A fiatal atlétákat alaposan feldeputálta a lorgnonján át.

— A charitás és a sport tökéletesen kiegészítik egymást, ezekből a gyerekekből alakul ki a jövő egészséges nemzedéke. Nézze, milyen izma van annak a fiúnak, Micsoda gyerekei lesznek, ha szüzen lép a házasságba!

— De Nagyasszony, kedves méltosá-

gosom, riadozott egy nyírott fejű fehér gróf, a hajadonaink nem köszönik meg ezt a nevelést. A sportszív amúgy se jó útravaló a szerelem világába. Pitigrilli is azt a tanácsot adja az életbe készülő lánynak, hogy szó nélkül rúgja fel a közeledő díjbirkózót és a tenoristát, mert hogy úgy mondjam, a mesterségükbe fullad minden energiájuk.

A Nagyasszony megcsóválta a fejét.

— Ej, ej, kedves grófom, maga a férfi örök erotikájának szempontjából néz mindent. Hát azt hiszi, összedől a világ, ha a nők lesznek a felvilágosodottabbak? De ne tévedjünk idegen területeire. nekünk minden esetre idegenre, — azt a cipőbeszerzési hangversenyt meg kell rendeznünk amíg itt lebzselnek a nyaraló művészek. Hívja nekem össze őket.

Találkoztam a csípős nyelvű hajdani aljegyzővel is, aki közben átment a bírósághoz s már nyugalomban élt mint táblai tanácselnök.

— Láttad-e a Nagyasszonyt?

— Csak messziről, nincs értelme, hogy tisztelegjek nála.

— Pedig jobb, mint újkorában. A mi nap emlegetett téged is.

— Ugyan mit mondhatott rólam?

— Ne vedd komolyan, azt mondta, hogy elkallódtál. Kár érted.

— Tudom magamtól, lehetnék most tanfelügyelő is, ha rá hallgatok. Inkább arról világosíts fel, kedves bátyám, hogy miért méltóságos asszony?

— Mert annak hivatja magát.

— Minden jog nélkül?

— Úgy van, minden jog nélkül. Ki-sütötte, hogyha az ura életben marad, egy-két év alatt kijárta volna neki az udvari tanácsosságot. Milán pedig nem várta be, elpatkolt. Amit azonban egy asszony egyszer a fejébe vett, arról nem mond le olyan könnyen. Lolika rájött, hogy a „van“ és a „lenne“, vagy „lehetne“, nincsenek egymástól messze, ezért használja a titulust. Megnyugtattak, nem ő az egyetlen ezen a téren. A minap egy pincér kegyelmes asszonynak címezte, hiszed, kijavította? Fenét. Öt pengő borralvót adott neki. Hát nem akarod látni. Jó. Meg se említelek neki.

Azóta nem hallottam a Nagyasszonyról, csak azt tudom, hogy ma is életben van. Igen valószínűnek tartom, hogy kegyelmi rangban. Végtére annyi már a méltóságos asszony, hogy unalmas.



MENTS MEG URAM!

*Fiad is csak letört ág volt,
a bozótban oly kicsi nyom,
véresen, hülyén, tanácstalanul
mégis nélküled bújdosom.*

*Csodáka villantottál néha,
s fák felett szállt a dal —
de szemeim ilyenkor elvakultak,
vagy henteregtem leányokkal.*

*Bozótlakók közt hártgabőrű,
én ordítok úgy vadul —
Uram, már csak a szemem lüngöl
lerogytam, a torkom élszorul.*

Vincze András

A népközösség elmélete

Irta: Fiala Endre.

Az a tény, hogy Magyarország délvideki része igen kevert lakosságú, figyelmünket fokozottan irányítja azokra az elméletekre, amelyek az állami közösséget és népközösséget külön fogalmaknak tartják. Ezeknek a tanításoknak az alapján egy bizonyos állam valamennyi polgára származás, faj, vallás, anyanyelvre való tekintet nélkül az illető állam közösségébe tartozik. S viszont mindazok, akik lehetőleg egyféle faji jelleggel rendelkeznek, de mindenestre egy nyelvet beszélnek és így ennek a révén ugyanannak a kultúrának hordozói: azok nem az állami, hanem a népközösségbe tartoznak még akkor is, ha különböző államokban szétszórtan élnek. Így tehát hazánk valamennyi polgára, az államfenntartó magyarságon kívül a német, román, szerb, szlovák, rutén nyelvi kisebbség: a magyar állami közösségbe tartozik. Ellenben a történeti magyar faji tulajdonságokkal rendelkező, de mindenestre magyar anyanyelvű magyar állampolgárok (tehát a német, román, szerb, szlovák, rutén stb. nyelvű állampolgárokat nem számítva) és a Szlovákia, Románia, Szerbia, Horvát-, Németország területén és bárhol másfelé élő magyarok pedig a magyar népközösséget alkotják. Ezek szerint tehát a magyar népközösségből ki vannak zárva azok a magyar állampolgárok, akik nem magyar anyanyelvűek, viszont beletartoznak azok a magyarok, akik az ország területén kívül élnek. Ez valamennyi más állam és nép esetében így van.

Mindczek alapján elméletileg a következőket állapíthatjuk meg: Minden államközösség politikai fogalom s a tagok, vagyis az állampolgárok feltétlen hűséggel tartoznak államaik iránt, de viszont egyik államnak sem szabad semmi körülmények között sem megakadályoznia a területén élő nyelvi kisebbségek népi és kulturális fejlődését. Ennek azután a fordítottja is fennáll: a kulturális természetű népközösség semmi

olyant nem kívánhat tagjaitól és önmagától, mint szervezett egység sem léphet fel olyan igényekkel, amelyek az állampolgári jogokon túlnőnek és a kötelességekkel ellentétesek.

A népközösség gondolatát a német tudományos történetírás és publicisztika alakította ki rendszerré. Kezdetei az 1891-ben alakult „Allgemeiner Deutscher Verband“-ra nyúlnak vissza. Ez az egyesület 3 évvel később „Alldeutsche Verband“-ra változtatta nevét, s törekvései „alldeutsch“ mozgalom révén ismeretesek. Ennek célja volt a német nemzeti érzés ápolása, fokozása és az egész világra kiterjedő hatalmi törekvések munkálása, amelyet gyarmatosító, kivándorlási és telepítő politikával kívánt biztosítani és nemkevesebbé a már külföldön élő németek védelmével, mely utóbbi főként a külföldi német iskolákról való gondoskodásban nyilvánult meg. Némileg hasonló volt ehhez a magyar Szent László Társulat és Julián Egyesület működése, amennyiben a romániai, horvátországi, Fiume-környéki és bukovinai, főként a csángó-magyarok hitéletéről, iskoláiról s magyarságuk megőrzéséről gondoskodott elsősorban, de egyébként hatalmi igényei nem voltak.

Az újabb német tudományos felfogás a népközösség fogalmát megkülönbözteti a régi „alldeutsch“ törekvésektől. Az „alldeutsch“ mozgalom „hatalomra törekvő csoport politikai jelszava“ volt, míg „az össznémet népgondolat... csupán a különböző német népcsoportok határozatlan élménye“. (Isbert Ottó: A magyarországi németiség birodalmi német szempontból.) Ez a népközösségi mozgalom mentes minden politikától, kizárólag kulturális jellegű, a gyarmati kérdésekkel nem foglalkozik, de viszont ez is fejleszteni akarja a birodalmi németiséghez való tartozás gondolatát, és a külföldön élő német kisebbségek támogatására és megerősítésére törekszik. A mai új elmélet tehát jobban számol a realitásokkal. Ahol

a német kisebbségek támogatása és meg-erősítése az egységes nyelvű, kultúrájú és berendezkedettségű állami közösség miatt nem lehet eléggé eredményes, vagy a kisebbség létszáma csekély, ott haza-telepítéssel védi meg őket, pl. Olasz- és Oroszországból s a Balti államokból.

Ennek a modern népközösségi elméletnek magyarországi szempontból nagy jelentősége van, mert ebben a kérdésben mi kétféleképpen is érdekelve vagyunk. Elsősorban azért, mert arra kell törekednünk, hogy a tőlünk területileg élszakított vagy kivándorolt magyarok teljes mértékben megőrizhessék magyar jellegüket. E tekintetben tehát aktíve kell dolgoznunk, s más nemzetek jogaira hivatkozva nekünk is jogunk van erre a nélkül, hogy ez ellen — egy bizonyos határon belül — az érdekelt más állami közösség óvást emelhetne. Viszont hogyha más nemzetek követelik tőlünk a Magyarországon élő nyelvi kisebbségek nemzeti jellegének sértetlenségét, akkor ezeknek a kívánságoknak szintén eleget kell tennünk, azaz mi passzíve is érdekelt felek vagyunk. S nyelvi kisebbségeink nagy számát tekintve, óvatosaknak és tartózkodéknak kell lennünk, hogy ennyi ellen-tesis érdek közepette is helyes politikát folytathassunk.

Az állami közösség gondolata, azaz maga az állam történeti adottság, mely a történeti erők mérkőzése útján jött létre, s valamennyi elv és elmélet közül a nemzeti gondolatnak volt és van legnagyobb államalkotó ereje. Éppen ezért nem is vitás, hogy nemcsak a nemzeti, hanem a vegyes lakosságú állam határain belül élő minden polgár feltétlen államhűséggel tartozik. Nincsen olyan állam, amely ezt meg ne követelné polgáraitól, merthá ezt az államot összetartó alapvető feltételt nem tudná érvényesíteni, akkor nem érdemli meg az állam elnevezést. Az állam iránti hűséggel szembe- szálló minden törekvés forradalmi jellegű. Igaz, hogy forradalmárok mindig voltak és lesznek is, és az is tény, hogy sok forradalom és átalakulás magát az államot mentette meg a felbomlástól, de

azután ez az újjáalakult állam is hűséget követelt alafelvalóitól, sokszor sokkal keményebben, mint elődje. Ebből az következik, hogy minden államfenntartó népnek, tehát a magyarságnak is az összes kérdéseket a saját, nem pedig más, idegen államok érdekeinek szempontjából kell felfognia.

A népközösség fogalmát már sokkal nehezebb pontosan meghatározni. A német felfogás szerint, mint láttuk, az államhatárookra való tekintet nélkül olyan nép és népcsoport beletartozik ebbe a népközösségbe, amely többé-kevésbé azonos kultúráltságú, mert ugyanazt a nyelvet beszéli és fajlag is valamennyire rokon vonásokat mutat. Tehát minde- nekelőtt azt kell kutatnunk, hogy mekkora mértékben vannak meg azok az alapvető kívánságok és tényezők, amelyekből a népközösség összetevődik. Elsősorban a közös nyelv kérdését vizsgáljuk.

Annyi valóban bizonyos, hogy az azonos nyelv bírása az e nyelvet beszélő összes népcsoportoknak, éljenek a földkerekség bármely pontján, lehetővé teszi, hogy birtokába jussanak azoknak a kultúrjavaknak, amelyek ezen a nyelven kitermelődjenek. Avagy fordítva: ha ezen a nyelven valamelyik nemzeti kisebbség tagja értékes művet alkot, akkor az az illető nyelvet beszélő egész nép vagy népcsoport kulturális birtokállományát is növeli. Pl. egy Szerbiában, Romániában vagy Szlovákiában élő magyarajkú kiváló tudósnak, költőnek, írónak a művei az egész magyarság kultúrájának is értékei, aminthogy a hazánk határain belül napvilágot látó magyar irodalmi alkotásokat a magyarul beszélők összessége is minden nehézség nélkül azonnal használhatja, ha nem is él az országban. Ugyanez az eset hazai kisebbségeink és az önálló államalakulatokban élő testvéreik kapcsolatát tekintve is. A nyelvi közösség tehát valóban létezik és más nyelvi csoportoktól különálló, elhatárolható. Az azután egészen természetes, hogy a közös nyelven kitermelt kulturális állomány bizonyos mértékben azonos kultú-

rális közösséget is terem. Méginkább megvan ez a kulturális közösség akkor, hogyha a kisebbségek egy náluknál alacsonyabb kultúrfokon lévő államban élnek, vagy pl. ha a Szerbiában, Romániában, Szlovákiában élő magyarok nem ismerik esetleg csak kevésbé tudják a szerb, román és szlovák nyelvet, hanem csak a magyart s így kizárólag a hazai magyar sajtótermékekre vannak utalva. S mindez szintén vonatkozik a saját kisebbségeinkre is, bár ez ma, a nemzetállamok korában nagyon nehezen képzelhető el, hogy valaki ne tanulja meg az államnyelvet, ezért a közös nyelven alapuló kultúrközösséget csak óvatosan, fenntartással fogadhatjuk el. Elsősorban az alacsonyabb műveltségi fokon álló tömegekre kell gondolnunk, amelyekre a tudományos és irodalmi alkotások közömbösen hatnak. Ezeknek a kulturális fejlődését amúgyis inkább a szokások, hagyományok, környezethatás és együttélés táplálják, tehát a nyelvtől sokszor független tényezők. Ilyenformán pl. egy nálunk működő szerb anyanyelvű természettudományi szakos tanárnak a szakműveltsége sok közös vonást mutathat egy hasonló szakos szerbiai tanáréval, ketten nem állanak oly távol egymástól, mint a Bánságban élő magyar paraszt szokásai életkörülményei a Debrecen környéki magyar gazdától. És ugyancsak különbözhet egymástól a maesvai és bácskai szerb paraszt is, sőt valószínű, hogy a két szerb — egymáshoz hasonlítva — és a két magyar paraszt életviszonyaiban és szokásaiban bizonyára több a különbség, mint a közös vonás. Végső következtetés tehát, hogy a kulturális közösség nem határozható meg olyan élesen és szabatosan, mint a nyelvi közösség.

Még inkább bizonytalan a népközösség fogalma, ha a közös fajt vagy a közös ősektől való leszármazást is alapnak vesszük. A modern fajtörténeti kutatások napnál világosabban mutatják, hogy Európában nincsen tisztafajtájú nép, s a közös leszármazás is éppen ott bizonyítható be legkevésbé, ahol en-

nek a népközösség ápolása szempontjából a legnagyobb jelentősége lenne: a kevertfajtájú, vegyes népségű vidékeken. Ha pl. a Délvidékre gondolunk, akkor azt látjuk, hogy a szerbekre, horvátokra, bosnyákokra jellemző dinári faj a szintiszta magyar anyanyelvű és nevű bennszülött délvidéki magyarságban is előfordul, míg más magyar vidékeken csak elvétve, szórványosan, vagyis az itteni régi magyarok jórésze — a századok folyamán történt elkerülhetetlen keveredés következtében — fajilag közelebb áll a szerbekhez és horvátokhoz, mint a nagy többségében kaukázusi, balti és alpesi fajtájú hazai magyarsághoz. Ugyanez áll a romániai magyarokról, akik a magyarságban a románok uralkodó fajtáját, a nyugati fajt képviselik. Ha pedig a délvidéki németeket vizsgáljuk faji szempontból, akkor azt látjuk, hogy ők a dunántúli magyarokhoz és jórésben a magyar középosztályhoz is közelebb állanak, mint a birodalmi németekhez, legfeljebb az Ostmark-beli németekkel fajrokonok, természetesen csak nagyobb többségüket tekintve. A poroszokra s általában az északi németekre jellemző északi faj a felvidéki magyarságban, azután az iparososztályban és az arisztokrácia körében fordul elő nálunk; a délnémetek, főként a bajorok és tiroliak főfajtája pedig a dinári s ez — mint láttuk — a magyar Délvidéknek is uralkodó fajtája; a nyugati és közép németek nagyrészt alpesi típusúak, ez meg viszont a régibb magyar városi polgárságnak és részben a jelenlegi intelligens középosztálynak is jellemző vonása. Természetesen, egészen pontos határvonalat nem lehet megállapítani, de már az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy a népközösséget faji alapon még annyira sem lehet ápolni, mint kulturális alapon. Mindezekből tehát az következik, hogy a legdöntőbb és legszorosabb kapcsolatot a közös nyelv adja, ez pedig valóban tényleges, az azt beszélő utódok akaratától, érzelmeitől és tehetségétől független adottság. Ezt, az anyanyelvben összeforró közösséget az-

után elmélyíthetik és megszilárdíthatják rokon kulturális és fajbéli tulajdonságok és elemek, de ezek az utóbbiak önmagukban még nem közösségalkotó tényezők. Ha a nyelv megszűnik, akkor népközösségről nem beszélhetünk.

Való igaz tehát, hogy a nyelv alapján nemcsak állami, hanem népi közösség is van. Európa legtöbb országában vannak nyelvi kisebbségek, s a belga flamand-vallon, a spanyol baszk-katalán, stb. kérdéstől kezdve a bulgár-macedón problémáig a nyelvi, érzelmi és kulturális hagyományok, származás és történeti múlt, vallás az, amely ezt a népközösséget létrehozza csakúgy, mint nálunk és szomszédainknál is. Ez a népi közösség annál inkább szilárdabb és hatékonyabb, hogyha a kisebbségek teljesen átérzik azt a közösséget, ami közöttük s az önálló államalakulattal rendelkező rokonaik között fennáll, főként akkor, ha ez a hátuk mögötti állam igen erős. Ebben az esetben csaknem bizonyos, hogy a kisebbségek az őket természetes módon fenyegető asszimilációs törekvésekkel szemben még tudják őrizni anyanyelvüket, szokásaikat, gazdaságot és kulturális birtokállományukat, sokszor befolyásolni is tudják az államfenntartó népet. Bár ez az ő részükről még mindig csak védekezés, tehát a kisebbségi mozgalmak enyhébb formája. A másik törekvés, hogy többséggé és uralkodóvá váljanak, ez annyira radikális, hogy az államhatárok módosítása, vagy az állami tekintély lerombolása nélkül nem képzelhető el. S ha egyikre sincsen kedvező kilátás, akkor — elméletben — fennáll még a kölcsönös visszatelepítés eshetősége is. Éshogy a kisebbségek melyik álláspont felé hajlanak, azt a földrajzi helyzet és történeti múlt is nagymértékben befolyásolja, legfőként azonban a katonai erő. Mindegyikre bőven van történeti példa.

A népközösség eszméjének céltudatos terjesztése minden olyan nép részéről kívánatos, amelynek fiai a saját törzsrégiókon kívül más államokban is élnek, azokban véglegesen megtelepedtek

vagy az események odasodorták őket, azonban a rend, béke, nyugalom és felebaráti szeretet, megértés és az építő élet csak passzív formában engedi meg a közösségi gondolat ápolását. De ha egy nép a másik országban élő vörrokonai jogainak elismerését és kíméletét, sőt azoknak szélesbbitését, kiterjesztését akarja biztosítani, akkor közöttük bizonyos kapcsolatoknak kell fennállniuk, s kérdés, hogy az érdekelt államok milyen megértéssel fogadják ezt, mert a nyelv és kulturális közösségnek a politikával is van érintkezési pontja és így politikai eszmék is átszivároghatnak s behatolhatnak egyik vagy másik országba, ámbár ez kölcsönösen fennáll. Minden állam tarthat attól, hogy e szervezeti kapcsolatok révén a kisebbségek idegen politikai törekvések hordozói lesznek, ami az uralkodó állam bizalmatlanságát növelheti, és ez különösen akkor veszedelmes, ha a két érdekelt állam egymással merőben ellentétes politikai, gazdasági és kulturális berendezettségű. Az utóbbi évtizedek tapasztalatai is azt mutatják, hogy a kisebbségi kérdést az állam és az illető kisebbségek között nem lehetett mindig sikeresen megoldani. A középkorban a keresztény szolidaritás volt, ma a nemzeti gondolat a legfőbb államfenntartó erő, és lépven ezért, hogyha a kisebbségek nagyon erős, szervezett és magamögött segítséget érez, akkor ez az államfenntartó erő államrobbantó irányban fejlődhet. És mégis minden államvezetés azt akarja, hogy a más országokban élő vér- és nyelvrokonok érezzék az összetartozandóságot, sőt azt, hogy ez az érzés belőlük soha ki ne halhasson, tehát a népközösség fondorlatát mindegyik hirdetni, erősíteni és fenntartani óhajtja, és ebben a törekvésében a nyelvi és kulturális érdekek kielégítését tartja alapvető fontosságúnak. Mindez azonban politikától mentesen is biztosítható, és elméletileg egy állam csak annyit kívánhat valamely más államtól, amennyit a saját állameszme csorbulása nélkül maga is megadhat kisebbségeinek. A gya-

korlati megvalósítás azután attól függ, hogy baráti, semleges vagy ellenséges országok állanak-e szemben egymással, és azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a kisebbségek lelkülete gyorsan megérzi a törzssországaiban végbemenő változásokat és maga is hasonlókat akar.

E kulturális és nyelvi problémákon belül, terjedelménél és fontosságánál fogva az iskolakérdés egészen külön helyet foglal el, sőt sokan a nyelvi, kulturális és iskolakérdést teljesen azonosnak is tartják. Tény, hogy a nemzetiségi harcokban mindig homloktérben állt. Az utolsó évtizedek azt mutatják, hogy a nemzetiségi oktatás mindenütt az illető ország közoktatásügyi hierarchiájába illeszkedett be és az államnemzetével azonos szervezetű lett. Főként ez az iskolaügy, de magának az egész népközösségnek a kérdése oly kényes, súlyos és sokfelé szétágazó problémákat jelent, hogy csak alapos elméleti és gyakorlati ismeretekre épített hosszas és nehéz munkával lehet elvégezni, de ezeket a modern államok mindenkor meg akarják oldani a saját nemzetsors biztos eligazítása miatt.



E S T I D A L

*Aludjatok, a farkasok künt
ordítanak az üres Holdra,
lidércek nyúlkálnak soványan
s ijesztenek sok szegény bolondra.*

*Aludjatok, Anyátok most a csend,
horkoljatok üres fogakkal —
az Idő megszüli holnap is Fiát,
már fut a Nap erős inakkal.*

Vincze András

ISTENEM, NE BÜNTESS!

*Hogyha vallatóra
fogna az Úristen
s vallanom kellene,
mikor mi vétettem.
elmondanám neki,
mennyire szerettem!*

*Büntess atyám, büntess:
selyme suhogását,
szerettem perzselő
haja leomlásai,
lepke-lebegését,
szökdelő bokáját!*

*Büntess atyám, büntess:
örökké kerestem,
ővele nyugodtam,
ővele ébredtem,
annyira szerettem!*

*Büntess . . . de ne, mégse!
Nem volt árvább nálam!
Testét két karomba
haj, sohasem zártam,
haja sem omlott rám
soha égő lázban
haj, hiába vártam!*

*Istenem, ne büntess:
hiába kerestem,
hiába szerettem,
hiába szerettem . . .
hiába szerettem . . .*

Csordás Nagy Dezső



Bácskai krónika

Allaga Géza

A cimbalom manapság már korántsem disziti vidéki urilakok fogadó szobáit. Kiszorította a zongora, azután sorrendben a rádióig és zeneszekrényig a fellődés minden megtestesítője. Cigánybandák kedvelt hangszere ma, körülötte művészkedik a kontrás, meg a bőgős. Nagy néha jut igazán szóhoz, amikor épen séggel neki való virtuózkodásra kerül a sor. Pedig nincsen oka szégyenkezni, hiszen őse már az ó-testamentumi népek fülébe zengett. Kinában épen úgy megvolt, mint Egyiptomban. Nem hiányzott a görögök és rómaiak mulatózásaiból sem. Az őseket ugyan még nablum és psalterium néven tisztelték, a formájuk is másféle volt, de a lényeg változatlanul egy: favázakra vízszintesen kifesztett hurozat, melyet két kézi faverő birt szóra.

Ugy hírlik, hogy nálunk a cigányok honosították meg a XIV—XV. században. Akkor került élre, mikor az utolsó hegedősökkel a lant és koboz is örök nyugovóra tért. A múlt század vége felé, pontosabban 1874-ben Schunda Vencel József hangszergyáros feltalálta a pedálos cimbalmot és ezzel megteremtette a cimbalom jövőjét. Európaszerte felfigyeltek a hangszer új formájára és nagy volt mindenféle a becsülete. Vetekedett a hangja a zongoráéval, meg aztán nem dadogott, hanem tiszta futamokkal töltötte meg a leányszobák meghitt ábrándvilágát.

A műszer megvolt, de kellett hozzá mester is, aki mondanivalóval ellássa. Az is került: Allaga Géza személyében. Ő írta meg a cimbalom iskoláját és ezzel kaput tárt a nagyközönség elé. Ki-ki kedve szerint adhatta magát az okulásnak. Országszerte felkapták a cimbalmozás divat-

ját. Allaga Géza jeles nevelő volt, alapos tudását hamarosan érezte ezen a vonalon is. Thurn-Taxis Albert herceget, József főherceg vejét is tanította cimbalmozni. 1880-tól kezdve foglalkozott különösképpen a cimbalom problémáival. 1890-ben már Schunda V. Józseffel együtt zenei folyóiratot indított. Tizenöt esztendőn át járt országszerte a *Cimbalom Családi Körben* és tanította nagy rétegeknek a népdalok és műdalok sokaságát.

A népszimű Csepreghy és Tóth Ede tollán élte ekkortájt virágkorát. Blaha Lujza művészetében új életre kelt a már kissé megunt műfaj. Blaháné ellenállhatatlan bája, alakító ereje varázsa alá vonta a nemzetet. Dalai szájról-szájra szálltak. A keresve-keresett melódiák mindenütt zengtek a cimbalnok hurjain. Allaga Géza könnyű letétben közölte folyóiratában és hamarosan dudolgtatták szerte az országban a *Szeretlen én egyetlenegy virágom* meg a *Beutta az utat a hó szerelmes szavait*.

Allaga Géza utja is Bácskából indult el. Óbecsén született 1841 március 25.-én. Baján járta a gimnáziumot, azután Bécsbe került zenei tanulmányokra. Itthon előbb Molnár György budai színházához, majd a Nemzeti Színház zenekarához szerződött. Pécssett, majd Szabadkán karmesterkedett. 1870-től pedig a bajai tanítóképzőben tanárkodott. Egy esztendő múlva ismét a fővárosba került: a Nemzeti Színház, majd az Operaház zenekarába. 1891-ben, a Nemzeti Zenedében cimbalomszékot alapítottak számára, ott dolgozott 1902-ig, nyugodalomba vonulásáig. 1909-ben Bajára költözött, ott vetett véget életének 1917-ben Szent István napján.

Munkás élet után tragikus összeomlással ért örök nyugovóra. Emléke halványan él közöttünk. Nagyon forult velünk a világ a múlt század romantikus életéhez mérten. Érthető, hogy a multa olykor-olykor rá kell világítanunk, ha izét keressük. Allaga Géza is Tóth Kálmán környezetében élte ki magát. Rokona volt neki is, meg Kempelen Győzőnek is, aki Tóth Kálmán testvérét, Rizát vette feleségül. Író-családban hódolt a zene művészetének. Tóth Kálmán *Lobó Katica* és *Az ördög párnája* című szindarabiához, azután Kempelen Győző *Szép Mara* és *A drótos tót* című népszínművéhez szerzett kitűnő zenét. Megzenésítette Szigligeti és Rákosi Jenő egy-egy szindarabját is. Tóth Kálmán halála után pedig a költő emlékére kiadta 15 eredeti dalát a költő verseire. A

Rózsavölgyi és Táborozky cégnél látott napvilágot sok jeles alkotása: *Vilma-csárdás*, *Téli dal*, *Vadászdal*. Négy unokája arcképével *Négy briliáns* és könnyű szalondarabot szerzett. Szerb dalokat és kólok, könnyű magyar ábrándok hirdetik művészetét. Cimbalomra átírta *A legszebb 101 magyar népdalt*.

Vilma leánya örökölte művészi hajlamait. Novellái, tárcái, regényfordításai a Magyar Lányok lapjain és a Budapesti Hírlapban szórakoztatták az olvasót.

Allaga Géza nevével a múlt század negyven esztendeje szólalt meg. Alakja, művészeté benne gyökerezett korában és életének után mindenkor a magyar kultúra ügyét szolgálta.

Romkányi Gyula



Könyvek

.....

Majtényi Mihály:

Császár csatornája

Regény. Szenteleky Társaság kiadása.

Ízig-vérig bácskai regény. Szinte azt mondhatnám: Bácska hősi eposza. Sokszor panaszkodunk, és sok mindenre az a mentségünk: gyökereink nem fúródnak a mélybe, rajtunk érzik még mindig a friss település íze. Nos, Majtényi regénye abbe za erjedő, kóbor világba vezet, amelyben a mai Bácska alapjai lerakódtak, a XVIII. század végébe. A mai Bácska története a csatornával kezdődik, a császár csatornájával.

Fullasztó ez a léggör, ahova Majtényi visz: mocsár, láz, járvány, nagy tespedések és elvetélt akarások, reménytelenség és magárahagyottság. Mindenütt sívár horizont. A gyilkos Bácska, mely kiöl az emberből minden szárnyalást, a halálos Bácska. Valami halálos mindig lebegett e táj fölött. Népek országútja és gyülekezési helye is: dalmaták, szerbek, németek és magyarok, zsellérek és más-honnan jött nemesurak, rabok és francia hadifoglyok vonulnak elénk a könyvből. Legtöbbjüknek ez lesz a hazája, itt kell élniök egymáshoz törődve. Nem érti ezt meg senki, csak aki innen szakadt el.

Szerencsés kézre vall, hogy éppen ehhez a témához nyúlt az író, a jólét, az anyagi felemelkedés a csatornával kezdődött, de ki meri tagadni, hogy a lelkekről még ma sem szabadult fel bizonyos ólmos bágyadtság, valami a halálsból. Ez van benne Kosztolányi gyermekkori szabadkai emlékében: rokona házában az emeleten dínom-dánom, lent

pedig az udvaron a koporsókat árulják. De ezt a halálost érzem Szirmai Károlynak a Halottak Látogatása c. mély ciklusában is. — A csatornaépítő Kiss József tragédiája sem magyar tragédia esu-pán: bácskai sors a gyökeréig.

Ezt a bácskai világot, ezt a bácskai sorsot, majdnem azt mondhatnám: bácskai lelket ragadta meg, és adja vissza mesteri módon Majtényi ebben a regényben, ez komorlik az olvasó felé minden sorából. Meg akared érteni, még akared fogni a bácskai lelket? Olvasd el a Császár Csatornáját. A couleur locale tökéletes.

Előadási modora művészi módon simul hozzá, van benne valami balladás. Nem aprólékos, realista rajzolásokkal dolgozik — bár nem szakad el a realitás talajtól —: sejtésekkel, hézagossággal, tömör párbeszédekkel vagy monológokkal, még a balladai homályt is meg-
leli benne az olvasó, és valami mély, együttérző lírát. Ide egy komor színekkel festett kép, amoda egy hasonló, közben egy-kettő szándékosan kimarad, de a néző érzi az összefüggést, és látja azt is, ami elmaradt. Egyik erőssége Majtényinak: rövid pár mondatba belesűrítetni egy-egy tragédiát, egy-egy komor tájat. Egy a sok közül: a keresztútnál találkozik a rab és a leány. Két lap az egész, de két világ szakadt belé. „Micsoda szakadék, Úristen, van-e hid a dolgok végébe valahol is számukra.” — Ilyen a stílusa, mint ez a mondat. Nem a nyugodt elbeszélő hangja ez, nem a meseszövvőé: a megszállott emberé, akiből úgy szakadnak ki, és görögnek a mondatok, mint

megannyi szikladarab, ütés marad majd mindcgyik, komoly és nehéz: súlya van. Tömör ez a stílus, mint azé, aki csak félmondatokban szeret beszélni. Ugyanakkor egy választékos lélek izzása érzik rajta. Egyszer-egyszer mesterkéltnek hat képszerűsége — „néha kiáltás vérezte az éjszakát“ — egészében azonban úri mértéktartás jellemzi. — Irodalmi tolvajnyelven mindezt mondják: a tartalom és forma tökéletes összhangja.

A főhőst kutatod? Fölpanaszlod, hogy Kiss József alakja néha háttérbe szorul a rab, Jablanczy Gáspár személye mellett? A csatorna itt a főhős, amely ott húzódik a két nagy víz között, és irányít mindent, emberi sorsokat forgat fel, és indít útnak, a csatorna itt a főhős és a bácskai lélek, a bácskai táj. A többiek? Mellékszereplők. A leány — milyen érdekes, hogy a neve se igen szerepel — lélektanilag is jól megindokolt alakja, a svalízsérek, császári tisztviselők és magyar nemesek, birodalmi telepések és francúz hadifoglyok, szerbek és magyar zsellérek. Legjobban rajzolt Jablanczy Gáspár személye. Szinte magába testesíti a csatorna nyomában támadt forrongást, és alakja — ahogv feltűnik — attól kezdve ott rejlik a történekek mélyén, miként a csatorna. Ahogv felbukkant, úgy el is tűnik neki ez a táj nem hazája. De azzá lett Kiss Józsefnek, akiről az utolsó lapok adják a legplasztikusabb képet: az öregedő, megbékélt vagy csak beletörődött inzellér ezen a pár lapon előbb és elevenebb, mint előtte százon.

A kort is megtalálod benne, a málladozó Európát. A mélyben már erők feszülnek — ennek az érzékeltetésében is mennyire elemében van Majtényi — a birodalom kereteit is feszítik. Évekkel később a „szent kongresszus“ féket

vet rájuk, de kitörnek majd. A regényben a kezdetén vagyunk. Itt is csak balladás részleteket kapunk: a munkások sorrendjében Európa, a napoleoni Európa sorsa tükröződik: birodalmi katonák, rabok, francia hadifoglyok, békés polgárok. A kor ábrázolása, a korrajz hiánytalan. Komoly tanulmány lehet mögötte. A hitelesség szemmel láthatólag egyik főtürekvése volt az írónak. Az elején néha, de csak pár sorban, történeti magyarázatokba is belevágott, később azonban szerencsésen elkapta a történekek sodra, és tisztán szépirodalmat, „hiteles szépirodalmat“ nyujt.

A meginduló Bácska, a bácskai peszsimizmus hősi eposza után (vagy nem is a horúlátásé, hiszen a csatorna mégis megszületett?) várjuk Majtényitől a kiteljesedett Bácska, a bácskai optimizmus regényét is. Nehéz elkerülni a szójáték-kínálta lehetőséget: a császár csatornájával kezdődött a mostani Bácska, a Császár Csatornájával induljon meg a tájat és a táj lelkét lehelő délvidéki magyar regények hosszú sora. Az úttörés érdemét nehéz lesz Majtényi Mihálytól elvitatni. Jelképes, hogy ehhez az alkalmat is egy úttörőtől kapta.

Zimándi Pius

Kelemen János: Fogom a kezéd

Versék — Kassa, 1943.

Diákos érzelmekből, hangulatokból fakadt versek gyűjteménye. Könnyedén átsuhanó szemlélet nyomán szövdönek sorokba a szavak. Szinte gyermekded hangon csendül meg a mondanvaló, nem igyekszik a mélységbe s a felszínen sem árnyékol nagy felületet. A versek hőfoka sem melegség, inkább csak hevület. A rövidebbek olykor szerencsésen érzékeltetnek egy-egy röpke hangulatot, de legtöbbször nagyon a kezdetlegesség mesgyéjén marad a jószándéku kísérlet. A verselés is még sok gyakorlatot kíváu. (B.)

Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika

Mikó Imre könyve. — A Minerva kiadása.
Kolozsvár, 1944.

Sok állam életében nem volt probléma és nem jelentett politikai zavart az államterületén élő nemzetiségek esetleges jogainak és sérelmeinek hangoztatása. Európában számtalan olyan állam volt, amelyek igen nagyszámú nemzetiségekkel kellett volna hogy számoljanak, mégsem találjuk nyomát annak, hogy nemzetiségeinek jogait a törvényhozás útján próbálták volna az alkotmányuk szerves részévé tenni. Szükségesnek tartjuk ezt hangsúlyozni, azért, mert nemzetiségi kérdéssről szólva legtöbbször Magyarországot marasztalják el a magyarságot támadják mégis egész Európában Magyarország volt az egyetlen állam, ahol a nemzetiségi jogokat törvényekben foglalták össze és az alkotmány szerves részévé tették.

Az elmúlt világháború után a Páris környéki békék az utódállamok nemzetiségei számára bizonyos jogokat kívántak biztosítani, ezek azonban egyrészt kívülről tehát nemzetközi vonalon kikényszerített és legtöbbször be nem tartott jogszabályok voltak, míg ezekkel szemben Magyarország a nemzetiségi jogokat spontán minden külső behatástól saját maga életében senkitől erre nem kényszerítve már ezelőtt 75 évvel ezeréves alkotmányának szerves részévé avatta az 1868. évi XLIV. törvény-cikkben.

Önként adódik a 75 éves jubileum alkalmával, hogy a nemzetiségi jog és az ezzel kapcsolatos problémák valamint ezeknek törvény-cikkbe való összefoglalása tudományos alapon feldolgoztassék, hogy ezáltal bizonyítani tudjuk, hogy Magyarországon a »kisebbségek« védelmét nem nemzetközi jogi kötelezettségek váltották ki, hanem azt spontán közjogi úton szabályoztuk, akkor amikor még ilyen kérdésekről Európa országaiiban egyáltalában nem is beszéltek. Ezt a feladatot vállalta magára Mikó Imre dr. országgyűlési képviselő a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem jogi karának meghívott előadója akkor, amikor a

»Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika« című munkáját közzé tette.

Mikó tanulmánya felöleli az elmúlt másfél-évszázad magyar politikai történetét is, mert ezekkel nemzetiségi jogszabályaink és egyes intézkedései szervesen összefüggenek. A könyvet áttanulmányozva tapasztaljuk, hogy valóban igaza van a szerzőnek akkor, amikor az előszóban azt állítja, hogy jogalkotásunknak egyetlen olyan fejezete sincs, amely annyira át volna itatva politikummal, mint éppen a nemzetiségi jog.

Mikó könyvét öt nagy fejezetre osztotta. Az első fejezetben a nemzetiségi kérdést a magyar államnyelv bevezetésének pillanatától kezdve tárgyalja de a megértés végett egészen II. József nyelvrendeletéig nyulik vissza. Könyvének ez a része igen sok fontos közjog-történeti kérdést világít meg, oly módon, hogy a szentistváni ország minden területének felvetődött problémáira gondol, és minden vonatkozásban egyforma jártasságról tesz tanúságot.

A második fejezetben a nemzetiségi törvény megalkotását tárgyalja. Itt is megtaláljuk a megfelelő történelmi részt és délvidéki szemszögből nézve összegyűjtve találjuk meg mindazokat az idevágó szerb felszólalásokat, amelyeket a törvény megalkotásának ideje előtt és alatt Popovics, Miletics Szvetozár valamint a többi szerb nemzetiségi képviselők valamint a bunyevácok elmondani szükségesnek tartottak. Azt is megtaláljuk pompás felsorolásban, hogy a nemzetiségi törvény javaslat ellen, akik szólaltak fel és kik foglaltak állást a törvényjavaslat ellen.

A harmadik fejezet a nemzetiségi politikánkat tárgyalja a kiegyezéstől egészen napjainkig. Tisza Kálmán-tól kezdve egészen a legújabb időkig megtaláljuk a fontosabb rendelkezések hatását, valamint azoknak rezonálását a nemzetiségek kongresszusain és gyűlésein, éppenugy, mint a képviselő házban. Érdekes része ennek a fejezetnek az, amely a trianoni kor rendelkezéseit tárgyalja, mert rámutat arra is, hogy a trianoni békeparancs kevesebb jogot biztosított a nemzetiségeknek, mint amennyit az előző magyar jogszabály. Ugyan-

csak ebben a fejezetben tárgyalja Mikó a már napjaink eseményeit, tehát Felvidék, Kárpát-alja, Erdély, visszatérését s az ezekkel kapcsolatban kiadott rendeletek jelentőségét, Teleki Pál és Hóman Bálint nemzetiségi politikáját.

Nemzetiségi jogunk alapelveit Mikó könyvének negyedik fejezetében tárgyalja. Itt találjuk a politikai nemzet fogalmának pontos meghatározását és egyben összehasonlításokat arra, hogy nemzetközi viszonylatban más nemzetekhez való összehasonlításban miként alakult nálunk ez a kérdés. Az államnyelvről szóló rész tárgyalja a király uralkodási nyelvét a törvények és rendeletek, valamint az országgyűlés nyelvét, kitér a közigazgatás, kormányzat és az igazságszolgáltatás nyelvére is.

Az ötödik fejezet a nemzetiségek tételes jogait tárgyalja. Ebben a fejezetben is megtaláljuk a történeti részt az Aranybullától a Hármas-könyvön keresztül a jobbágy felszabadításáig, de tárgyalja ezen kívül a vallás szabadságát védő törvényeket is.

Mikó könyvének értékét a szaksajtó már megállapította. Mi azokhoz a dicséretekhez utat hozzá fűzni és azokat értékesebb megjegyzésekkel kiegészíteni ugysem tudjuk. Azt azonban leszögezzük, hogy könyve hézgapótló mű, mert egy ilyen könyv hiányát eddig nem csak magyar, de nemzetiségi oldalról is régen sérelmezték. Ugy érezzük, hogy nemzetiségi jogunk és nemzetiségi politikánk összefoglalása módot ad arra, hogy a kérdés történelmét nem ismerők másképpen ítéljenek a magyar népről és lehetőséget ad arra, hogy a bennünket elítélők a kérdés történetének megismerésével ítéletüket megváltoztassák, mert az 1868. XLIV. törvénycikk erkölcsi értéke a 75 éves távlatból egyre tisztábban és jobban ragyog annak ellenére, hogy a veszett világháború után és a trianoni békeparancs után a szentistváni ország darabokra szaggatott és a népei több országba hányattak szét, amelyeknek törvényalkotásával, nemzetiségeinek életével, nemzetiségi jogvédelmével az össze hasonlítását nemcsak kiállotta, hanem azokat teljes egészükben minden tekintetben túl szárnyalta.

Bogner József

Márkosfalvi Barabás Miklós önéletrajza

Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Biró Béla — Erdélyi Szépművés Céh kiadása, Kolozsvár, 1944.

Északerdély visszatérése után különösen nagy élénkséggel indult meg a művészettörténeti kutatómunka, amelynek terén Biró Béla egész sor régi magyar erdélyi művészről irt jelen tékeny értékű tanulmányt az erdélyi magyar folyóiratokba. Általában az erdélyi kutatók nagy figyelmet szentelnek a memoáriumadalomnak, mintha csak pótolni akarnák a több mint két évtizedes elszakitottságot, mikor ez a munka a körülmények kényszere folytán sokkal nehezebb volt, mint ma. Ennek az érdeklődésnek köszönhetjük az előttünk íekvő kötetet is, amely Barabás Miklósnak, a szélesebb közönség körében is jól ismert nevű erdélyi festőművésznek önéletrajzát teszi közzé egészében és így lehetővé tette, hogy a nagyközönség is közelebről megismerkedjék azzal a korszakkal, amely a magyar művészet talpraállása tekintetében igen nagy fontossággal bír.

Barabás Miklós élete kemény és küzdelmekkel teli élet volt. Abban az időben a magyar képzőművészet még csak egyes mecénásokra támaszkodhatott s bizony igen kevés volt az a magyar művész, aki idehaza is meg tudta vetni a lábát, s szembe tudott nézni a nélkülözésekkel s emellett mégis hűséges maradt önmagához és művészetéhez. Barabás a nagyenyedi kollégium tanítványa volt, de korán felébredt benne a művészhajlam, istenhozzádott mondott a kollégiumnak s előbb Széchenybe, majd Bécsbe ment, hogy aztán onnan Bukarestbe vándoroljon s ott kezdje meg, idegen környezetben az önálló művész életét. Az önéletrajz érdekes világot vet a korszakra, megelevenednek előttünk a történelmi nevek. Széchenyi, Vörösmarty, Kossuth, Wessclényi, Batthyány alakjával találkozunk, úgy ahogyan a művész a mindennapok világánál látta őket, bár az önéletrajzot Barabás csak élete alkonyán és így természetesen bizonyos távlatba állítva írta. De talán ép ez teszi különösen értékkessé és tárgyilagossá írását, s ugyanezt a tárgyilagosságot a művész nemcsak másokkal

szemben őrzi meg, hanem önmagával szemben is kötelezőnek tartja. Aki olvasta Berde Mária regényét, melyben Barabás Miklós ijukori szerelméről megemlékezik (A hajnal emberei) csodálkozva látja, milyen tárgyilagos és szigorú Barabás még a saját fiatalágával is. De enélkül a tárgyias szigor nélkül aligha emelkedhetett volna fel abból a nyomorúságból, amelyben gyermekkorában ez a saíát erejéből felszínre került fiú leledzett.

Biró Béla komoly és szakértő, bevezetője méltón csatlakozik ehhez az önéletrajzhoz. Lehetetlen, hogy a délvidéki olvasó eszébe ne jusson, mennyire fontos lenne, hogy a mi fiatal tudós tollforgatóink a Délvidéken az erdélyihez hasonló munkát kezdeményezzenek; ha ezegényebb is talán itt az anyag, de elkallódott értékeink felkutatása annál fontosabb lenne.

Csuka Zoltán.

Senki földjén

Lázs Sándor, Németh János és Vörös Jenő versei — Győr, 1943.

Az ilyen közös vállalkozás nemcsak szokatlan, hanem hálátlan is. Nemi kelti föl olyan mértékben az érdeklődést mint a szűkebbre szabott önálló füzet. Több név egy kötetben könnyebben osztt mint sorozat. Pedig ebben a verses füzetben vannak figyelemre érdemes költemények. A senki földjéről ismeretlen utra induló három költő a közös bevezetőben tiszta szót ígér, de ennél többet is hoz.

Lázs Sándort verseiből már ismeri a Kallangya olvasóközönsége. Csak hajnahig cím alatt összegyűjtött költeményeinek egy része kép, engedelmesen hajló éles vonalakkal és beszédes színekkel. Érzései is néha megtalálják a szépen zengő szavakat és a kielégítő versmegoldást. De a költő vitathatatlan készség birtokában is legtöbbször még nem keresheti teljes egészé s alakjában is hiánytalan értékűvé szépen megkezdett verseit.

Németh János bátrabb hangon szólaltatja meg Prospero új éneke cím alá foglalt ver-

seinek megnyitóját is. Szófüzései, képei merészebbek s nem ritkán újszerűek és izesek is. Verselése biztosabb, bár vannak bosszantó zökkenői a szépen muzsikáló sorok közt. Olykor már egyéni mondanivalója érdekes és a mai élethez, korhoz kapcsolódik. Néhány képszerű költeménye is kellemes hatású szívfolt emlékével marad meg az emickezétkben.

A senki földjéről induló három vándor meghatározottabb egyéniségének Vörös Jenőt látjuk a Méz és mérég című verssorozatában. Szinte válogatott versek látszatával hat a mutatóba sorozott huszonhárom költeménye. Gondolatait, érzéseit meglepő készséggel és játékosan szövi tökéletes és sokszor szándékosan választott nehezebb alakba. (Szökken a nap tüze, Esteli vers, Vizparton.) Csaknem minden verse kerek és egész, minden szófőlöslég nélkül, új muzsikával és új rimekkel. Biztos kézzel pengeti a klasszikus versek lantjának hurjait. (Mária, Óda.) A mai vers hangszerének új zeneiségével is meglep. (Van Isten.) Kár, hogy nem nagyobb csokorral és nem önálló kötetten jelentkezett.

Berényi János

Bisztray Gyula: Éltém én is Árkádiában

Versek — Láthatár kiadása, Budapest, 1943.

Fiatal éveit költői természetét gyűjtötte egybe és adja először könyvalakban Bisztray Gyula, akinek nevét tanulmányaiból ismeri jól a magyar olvasó. Sokan közülünk azt se tudták, hogy Bisztray valaha s verseket írt, bár tanulmányainak nemes és lendületes stílusa, képei, szófüzései sokszor járnak a költészet határára. A magyar tanulmányírás az utóbbi évtizedben (Németh László, Cs. Szabó László) különben is elszökelt a szürke próza területéről, látszik, hogy költők is művelik s egyegy magyar tanulmány sokszor szinte szabadversként hat és a költészet határát surolja. Bisztray is azoknak a tanulmányíróknak a sorában áll, akik vagy a költészettel kezdtek vagy költészettel folytatják, de mindenképpen éltek és élnek ma is Árkádiában »istenek közt,

kék ég alatt» Mert egyszer nem lehet Árkádiában élni és aztán hűtlenné válni hozzá, aki egyszer élt Árkádiában, az örökké eljegyezte magát ezzel a tájjal, még akkor is, ha családok miatt (Istenem, mennyi ok van manapság arra, hogy a költő elhallgasson!) nem nyúl többé a lanthoz, azaz, hogy mai nyelven szólva nem ül le az írógéphez, hogy a láz percében ceruzával megfogant verset végelet kísétsa és lemásolja.

Szóval Bisztraynak ez a kötete sem azt jelenti, hogy élt Árkádiában és otthagyta, legfeljebb azt, hogy a vers világából a szélesebb területű próza világához érkezett, de Árkádia levegőjét ma is érezni minden egyes mondatán. Annál inkább örvendünk, hogy most egy kötetben gyűjtötte össze verseit, ifjúkora és főleg a huszas évek mondanivalóit. Első verseiben szülőföldjét, a délerdélyi tájat énekl meg s ezek a versek tartalomban és formában is meglepően tiszták, akár a havasi táj, amelyben születtek. Bisztray kora ifjúságában elszakadt Erdélytől, családja az uralom-változás idején kiköltözött onnan és a nagyvárosba került költő nem tudja felejtani a friss tájat, amely mindörökre otthagyta képét lelkében. A Retyezát óriás havasai, a Sztrigy áradó rohánása, Déva vára, a magyar-brettyei vidék mind-mind az ifjúság hamvas színével maradtak meg a lelkében s verseinek sorai ép úgy őrzik ezt a hamvas üdeséget, mint a fiatal emberré serdült ifju. Nem is tudja megszokni soha a nagyvárost. Pesten ép úgy ez az ifjúkori táj tér vissza hozzá, mint később Párizsban. Fiatalkori versei színben és formában is megkapóak, a hazai sirkert romantikája, a háálra böles belenyugvással és szelíd lemondással készülő nagymama alakja tiszta és sugárzó. Kötetének második ciklusát az Erdélyre visszaemlékező verseknek szenteli s ugyanekkor énekl meg több versben is a nagyvárost, amely lehet a számára menedékhely, de otthon soha. Az igazi otthon mégis csak az, amelytől pedig gyermekkorában szinte ösztönösen menekült, mert a falu bőséégét és egyben bénító hatását is látja benne, holott küz-

delemre, kemény, birkózó munkára vágják. »Mig élünk kell: jó munkát mindörökre! S ha meghalunk: az Uristen fogad!«.

A hétköznapok munkája azonban kiszívja Árkádia éltető nedveit; »jó munkát« kell végezni naponta s ez a jó munka kényeret is jelené, a vers mind ritkábban tér vissza a költőhöz, az ünnepi önfelédtt pillanatok sora ritkul (»Mi lesz a szárnyaimmal?») »Nem a Halál, erigem az Élet öl meg« írja a Gyilkos hétköznapok c. versben. Közben Párizsba is elkerül s ez az élmény kiváltja belőle a szabad versek egész sorát. Ha majd egyszer valaki öszszegyűjti a külföldön született magyar verseket érdemes lesz végigolvasnia Bisztray párizsi költeményeit is. (Magyar varrónő Párizsban) A század és saját élete harmincas éveiben aztán belekerül abba a taposómalomba, ahonnan, úgy látszik, már nem nyilik szabadulás, a férfiévekbe jutott költő egész nemzedékének tragédiáját érzi, szája elkeseredik, de ez az elkeseredés már nem versírássá sarkallja. Egy fojtogató évtized évei szíviák ki a költő legszebb és legrejtettebb álmait, egy korszak, amidőn az építkezés »leépítésből« áll, utána pedig már az új világháboru árnyai rémlenek fel, új és más feladatok következnek el. Az ifjúság szárnya a harmincas esztendőök »számító és gonosz vénembereinek falanszterében« hanyatlak le és a költő az ezer és ezer szürkeruhás fiatalember között siet »talmi-fáraóknak« piramisköveket faragni. Egy-két vers őrzik ennek a lélekgyilkos évtizednek az emlékét, aztán közöttük 1940-ben ismét fellobban egy pillanatra a lira; visszapillantás Árkádiára, amelyet a költő — úgy érzi — ott hagyott. Pedig mi bizony tudjuk, hogy nem. Árkádia ott él ma is a lelkében, a későbbi években is, csak épen köntöst váltott, versek helyett tanulmányokban hajt ki s nedvei ott áramlanak Bisztray Gvula versebe nem foglalt mondataiban. Sőt azt is hinnünk kell, hogy egyszer régi hamvas szépségük új versek köntösében jelentkezik.

Csuka Zoltán

A Kalangya hirei

Az idei könyvnapokon súlyos gyász érte a Kalangyát, a délvidéki magyar irodalmat és a Szenteleky Kornél Irodalmi Társaságot; június elsején a kora reggeli órákban a budapesti János szanatóriumban hosszú szenvedés után meghalt nagy barátunk és munkatársunk; a Szenteleky Társaság ügyvezető elnöke, *Prokopy Imre*. ny. főispán. A délvidéki magyar írók egy része a könyvnapokon Budapesten gyülekezett össze s így a halál híre is együtt talált bennünket. Tavaly még ő is velünk együtt volt a könyvsátorban, a Szenteleky Társaság nevében ő fogadta *Herczeg* Ferencet, a magyar írófejedelmet, Társaságunk tiszteleti elnökét, ő volt az, aki bemutatta neki az akkor megjelent délvidéki magyar könyveket. Összel támadta meg az alattomos és súlyos betegség, a gyomorrák, amelyről ő utolsó pillanatáig nem tudott; februárban hajtottak végre műtétét rajta, de ekkor már késő volt, az orvosok azonnal felismerték a menthetetlenséget, de ezt gondosan eltitkolták előtte. Azóta ugy fogyott el mint a gyertyaszál, amelyet titkos féreg foga rág... De mérhetetlenül súlyos fájdalmaiban is velünk volt, mindig érdeklődött a délvidéki magyar irodalom ügyei iránt s halála előtt pár nappal is leveleket írt alá, amelyeket a Szenteleky Társaság a Délvidékre küldött...

Prokopy Imréről a Kalangya más helyén emlékezik meg érdeme szerint. Itt csak arról számolunk be, hogy temetésén, melyet június harmadikán délelőtt fél egy órakor tartottak a farkasréti temetőben nagy és előkelő közönség vett részt. A Szenteleky Társaság tagjai koszorút helyeztek ravatalára, a gyászoló írók élén ott volt dr. *Balla Pál* miniszteri osztályfőnök, a Szenteleky Társaság társelnöke. A lelkész szavai után a Revíziós Liga nevében *Lukács György* ny. miniszter bucsúztatta a halottat, majd a délvidékiek és a Szenteleky Társaság nevében *Csuka Zoltán* szólott. Ezután örök nyugvó helyére kísértük a Szenteleky Társaság első ügyvezető elnökét.

*

A délvidéki magyar írók az idén is részt vettek a budapesti könyvnapokon. A *Szente-*

leky Társaság a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetséggel együtt mutatta be a székesfőváros közönségének legújabbban megjelent könyveit s bár a második nap jórésze légiveszéllyel telt el, az érdeklődés mégis szép volt, különösen a harmadik napon. Az írókat *Kramer Gyula* felsőházi tag, a DMKSz és a Szenteleky Társaság elnöke vezette, az írók közül ott volt *Herczeg* János, a Kalangya szerkesztője, *Majtényi* Mihály, *Lévay* Endre és *Csuka Zoltán*. Az előkelő látogatók sorát az idén *József Ferenc* főherceg nyitotta meg, megjelent és melegen érdeklődött műveink iránt *József* főherceg, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, hitvese, *Augusta* főhercegnő kíséretében. Meglátogott bennünket dr. *Antal* István m. kir. igazságügyi és kultuszminiszter. dr. *Balla Pál* miniszteri osztályfőnök a miniszterelnökség II. ügyosztályának vezetője, aki dr. *Fritz* László kariai bíró kíséretében jött el. dr. *Némethy* Károly a székesfőváros kulturatanácsnok, és sok más előkelőség. A budapesti olvasóközönség is nagy érdeklődést mutatott a délvidéki könyvek iránt. A délvidéki írók közül *Lévay* Endre »*Dél kapujában*«, *Majtényi* Mihály »*Császár csatornája*«, *Kalamár* Kálmán »*Zöldelő barázdák*« c. poszthumusz munkájával, *Dudás* Kálmán »*Egy marék föld*« c. új verseskönyvével *Muhi* János »*Zombor története*« c. művével vett részt. A DMKSz könyvek között első sorban kell említenünk a Szövetség idei igen értékes évkönyvét, amely nagy érdeklődést keltett valamint dr. *Hegedűs* László Horgosi bokréta és Munka a közért c. köteteit, valamint *Radványi Radicevich* Sándor *Hiszünk* c. munkáját.

A délvidéki írók egyébként a vidéki könyvnapok alkalmából a szabadkai könyvnapon is résztvettek, ahol a közönség élénk érdeklődéssel mutatták be új könyveiket. Sajnos, a mai háborus idők sok technikai nehézsége okozta, hogy a vidéki könyvnapokat nem tudtuk alaposabban megszervezni, de reméljük, hogy a jövő esztendőben, jobb körülmények között már erre is sor kerülhet.

MUHI JÁNOS

Zombor története

A fiatal délvidéki történetíró Bácska fővárosáról, Zomborról irt hatalmas kötete az egész Délvidékre kiterjedő gazdag történelmi adattár. Muhi János munkája évtizedek óta az első történelmi mű, s ezért méltán kelt majd feltűnést.

Megrendelhető a KALANGYA kiadóhivatalában, Budapest, VII. Baross-tér 15.

Ára 36.— Pengő.

SZENTELEKY KORNÉL

HÁTRAHAGYOTT MUVEI

Sajtó alá rendezte és az egyes köteteket kísérő tanulmánnyal ellátta:

HERCEG JÁNOS

HOLNAP-HOLNAPUTÁN

(ELBESZÉLÉSEK)

KRÓNIKÁK

UTITARISZNYA (UTILEIRÁSOK)

ISOLA BELLA (REGÉNY)

UGARTÖRÉS (TANULMÁNYOK)

ÚGY FÁJ AZ ÉLET (ELBESZÉLÉSEK)

A teljes sorozat ára 42.— Pengő. Egy kötet 7.— Pengő

Megrendelhető a KALANGYA központi ügykezelésénél, Budapest, VII. Baross-tér 15.